Hymnologiske Meddelelser

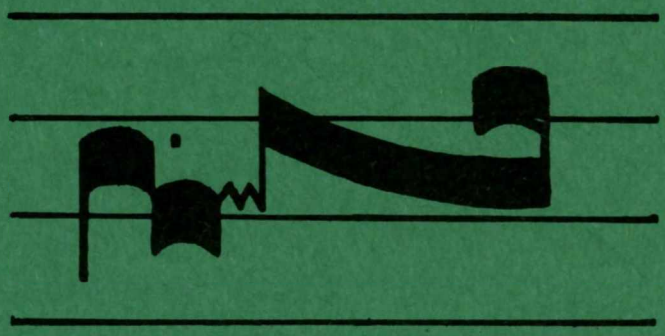

Værkstedsblad om salmer

udgivet af Salmehistorisk Selskab

3.årg. 1974 **nr. 4**

Hymnologiske Meddelelser

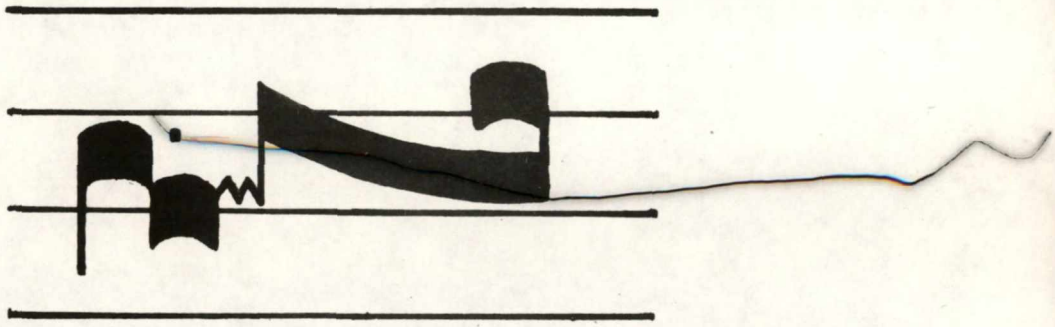

Værkstedsblad om salmer

udgivet af Salmehistorisk Selskab

3.årg. 1974 **nr. 4**

H Y M N O L O G I S K E
M E D D E L E L S E R

Værkstedsblad om salmer
udgivet af Salmehistorisk Selskab
3.årg. 1974 nr.4

NYE SALMER af Dorte Roager Larsen, Elith Olesen, Niels Lund og Henning Hall. Melodier af Niels Roager Larsen, Axel Madsen og G.F. Händel ..... s. 149-156

Jens Lyster, En liten Psalmbok - en svensk 1600-talstradition 157-180
(fortsættes)

ANMELDELSER

af Alfred Schøning: Engelske Salmer 1971
ved Niels Knud Andersen 181-185

af Finn Evald: Bibelske salmer
ved Ulrich Teuber 186-187

Anne & Jens Lyster, Dansk Salmebibliografi 1961-1972 .. 188-198

Niels Lund, "Ingemanniana" 198-199

MØDER OG FOREDRAG 199

REDAKTIONELT 200

HYMNOLOGISKE MEDDELELSER ÅRGANG 1974
Indholdsoversigt ved TV 201-202

Forside: Susanne Fabritius de Tengnagel

Vignet: Peter Kannik Christensen

Nye salmer

Jesusbarnets vuggesang

Melodi: Niels Roager Larsen
Sats: Axel Madsen

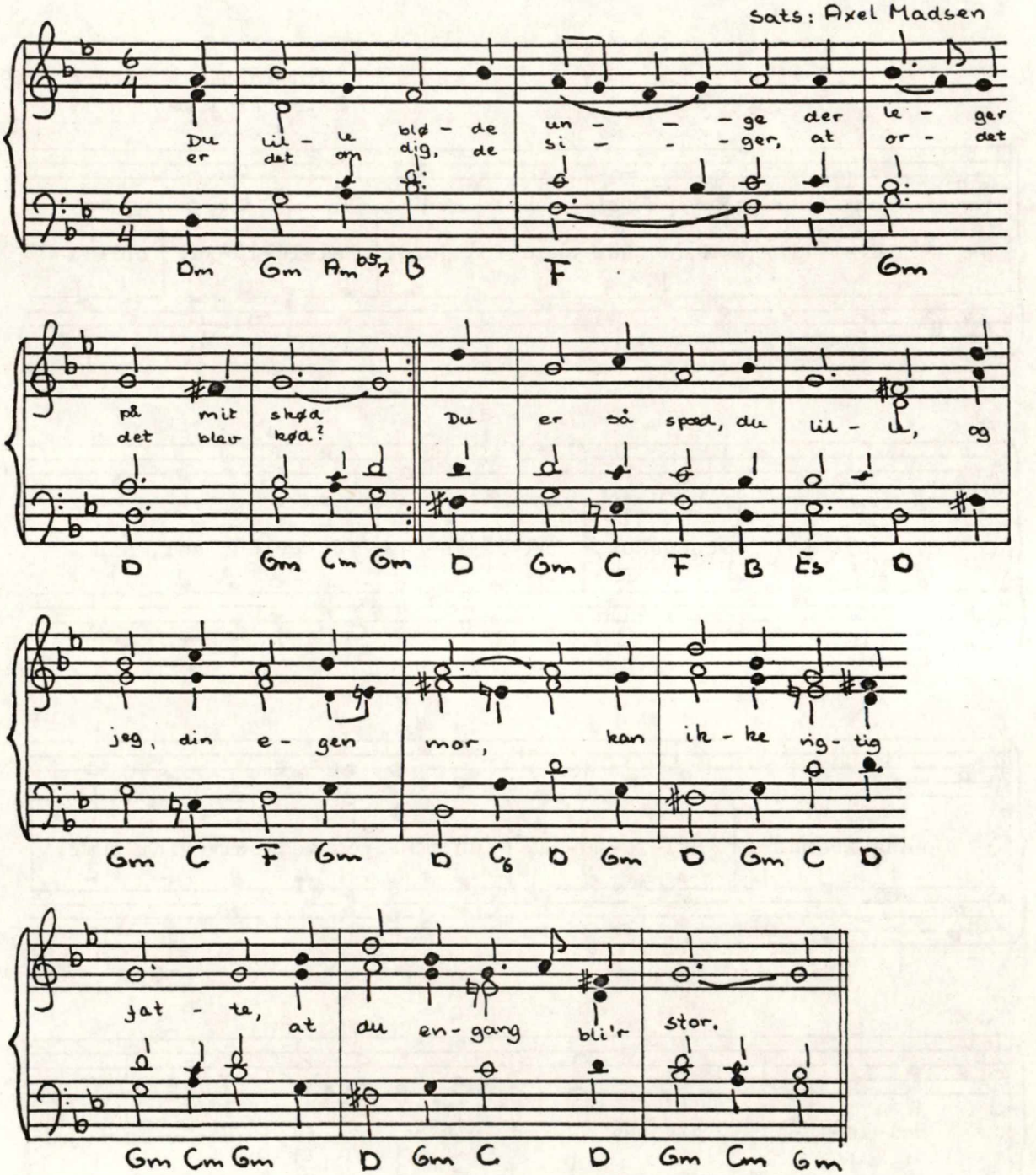

De bringer dyre gaver
de gamle, kloge mænd
som konge bli'r du hyldet;
men sov min egen ven.

De siger, du skal være
svar på alverdens bøn,
sov, lille bløde unge
sov sødt min lille søn.

Dorte Roager Larsen, 1974

Hver ting, som Gud har skabt

Köln 1623 - Würzburg 1649
Sats: Axel Madsen 1974

Hver ting,som Gud har skabt på jord, Hal-le-lu-ja, opløft

din røst til lovsangskor, Hal-le-lu-ja, du gyldne sol, din

sang frembær, Hal-le-lu-ja, du måne god med sølvhvidt skær,

Hal-le-lu-ja, giv ham æ - re, giv ham æ - re, Ha-le-lu - ja!

Du hastig vind, så hvas og hård,
du sky, som under himlen går,
du nye dag, som gryr i øst,
du aftenkerte! - brug din røst,
giv ham ære, giv ham ære!

Du blide kilde, klare væld,
skænk Gud musik ved gry og kvæld,
du ild, så luevarm og lys,
vort værn mod mulm og kuldegys,
giv ham ære, giv ham ære!

Du dyrebare moder jord,
af hvem velsignelserne gror,
hver urt, som du gav voksested,
skal til Guds ære synge med,
giv ham ære, giv ham ære!

Hver sjæl, hvor kærligheden bor,
lovpris din Gud, tilgiv din bro'r,
og I, som kender sorg og savn,
kast alt på Gud - og pris hans navn,
giv ham ære, giv ham ære!

Du broder død, som bier på,
at hjertets sidste slag skal slå,
du føre vil gudsbarnet frem
ad vejen til Guds himmelhjem,
giv ham ære, giv ham ære!

Hver gudskabt ting, din skaber pris,
og lov hans navn på ydmyg vis;
Gud, - Fader, Søn og Ånd - tilbed,
den hellige treenighed,
giv ham ære, giv ham ære!

Frans af Assissis solsang
W.H.Draper ca. 1913
Elith Olesen 1957

Himlenes Herre

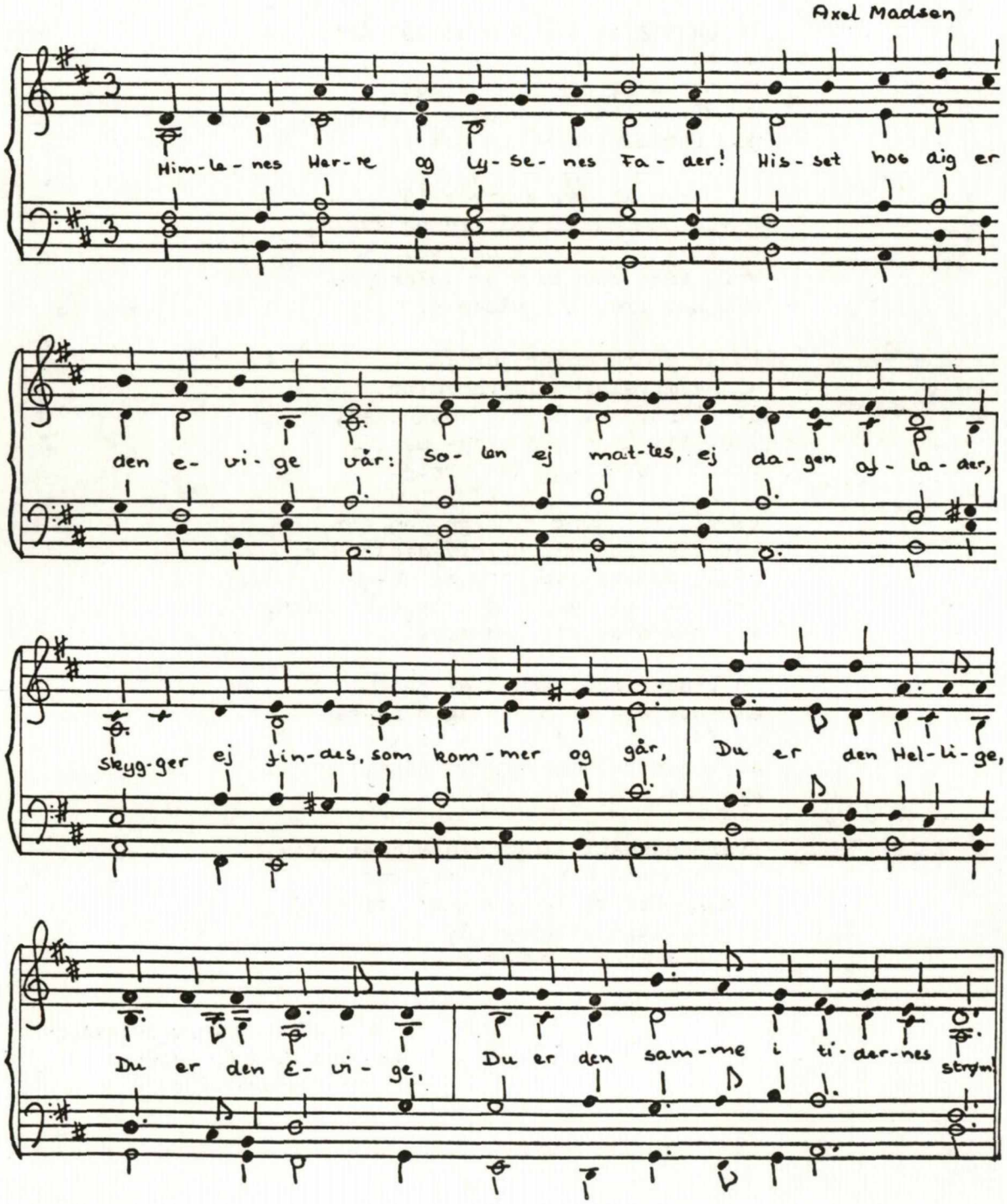

Flyvende spind er vort liv i det lave,
flakkende lys, der i hast brænder ned,
vejen, vi vandrer går frem mellem grave,
skabningens lod er forkrænkelighed.
Du er den Hellige,
du er den Evige,
du er den samme
i tidernes strøm!

Viis var din dom, om du straffed i vrede,
miskundhed er det, at ikke det sker!
Bladet blev vendt, da du vandred hernede,
skabte pårny af det livløse ler.
Du er den Hellige,
du er den Evige,
du er den samme
i tidernes strøm!

Stadig du rækker de signende hænder
ned for at bære den blødende jord,
livet du helliger, bladet du vender
også for os ved dit skabende ord!
Du er den Hellige,
du er den Evige,
du er den samme
i tidernes strøm!

Herre i Himlen og jorderigs Vægter,
Skaber i gry og Forbarmer i kvæld!
Nådig du ser til de skiftende slægter,
aldrig udtømmes din kærligheds væld!
Du er den Hellige,
du er den Evige,
du er den samme
i tidernes strøm!

Elith Olesen, 1953

Kom Herre Jesus

Axel Madsen, 1974.

Kom, Her - re Je - sus, sæt dig ved min seng, når dø - dens

mør - ke tru-er sjæl og sind! Vis mig det lys, som

in - gen sluk-ke kan, det lys, som er dig selv, min

frel-ser - mand.

Kom Herre Jesus, sæt dig ved min seng
og tal til mig som til en lille dreng;
min hånd er meget svag og kold og bleg -
Kom Jesus, lad mig varme den hos dig!

Kom Herre Jesus, sæt dig ved min seng!
Den sidste dag kan blive tung og streng.
Du, som på korset alting har fuldbragt,
vær du mig nær med kærlighed og magt!

Kom Herre Jesus, sæt dig ved min seng -
når du er nær, jeg frygter ingen ting!
Før du mig gennem dødens mørke vej
til lysets hjem, så jeg når hjem til dig!

Niels Lund

DDS. nr. 8o Fra himlen kom en engel klar

For hyrder stod i stråleskær
på himlen klart Guds englehær
og sang med fryd: Fra krybben trang
et spædbarn styrer verdens gang.

Og Betlehem, du Davids stad!
Som Mika profetered' glad:
Fra dig udgår en hersker stor,
Vor Herre Krist med livets ord.

Ja, syng dig glad al død til trods
for Gud gør sig til eet med os,
til menneske af kød og blod,
- en bror, som er os evig god.

Hvad tror du synd og død formår,
når vi med Gud i forbund står?
Lad bare Satan ride hårdt.
Mod Kristus kommer han til kort.

Om om din modstandskraft blev brudt,
er livet ikke derfor slut.
Gud hverken kunne eller vil
se tillidsfulde børn gå til.

Nej, sejren får med Jesus Krist
Guds slægt, hans børn - Om først til sidst.
Men tak nu Gud og brug med flid
tålmodigt, glad din ventetid.

Luther 1543
Henning Hall 1974

Ske dig al ære

G.F. Händel, 1746

Ske dig al æ - re, du, som sejr-rigt stred,

din skal mag-ten væ - re i al e - vig - hed!

Fine.

klædt i ly-sets lu - e eng - le steg ved gry

ned din grav at sku - e, åb - ne den på - ny.

Da capo al Fine

Dig vil han møde, -
du din frelser ser,
mærk dit hjerte gløde, -
tvivl så ikke mer!
Dan en lovsangskæde,
Herrens folk, på stand,
pris, ja, pris med glæde
dødens overmand!
Ske dig....

Frygter jeg længer? -
Fredens fyrste god
ser, hvortil jeg trænger,
skænker kraft og mod.
Han min sejr skal være,
lyset på min vej,
ja, mit liv, min ære! -
Nej, jeg frygter ej!
Ske dig....

Edm. Budry 1884
Elith Olesen 1961

En liten Psalmbok - en svensk 1600-talstradition

Ved pastor Jens Lyster, Dalby.

I svensk salmehistorie i begyndelsen af 1600-tallet spiller den berømte og omstridte astrolog og uppsalaprofessor Sigfrid Aron Forsius en vigtig rolle. Hans navn er traditionelt knyttet til udgivelsen af en salmebog, der går under navnet "Andelige Psalmer och Wijsor 1614". Denne banebrydende salmebog og dens indhold af nye salmer er tit og ofte omtalt, udførligst vel af Emil Liedgren[1] og Nat.Fransén[2]. Sidstnævnte bringer en liste med ialt 64 salmer, der er nytilkomne i 1614[3].

Spørgsmålet er, hvilken andel Forsius har i denne salmebog, og om det overhovedet er med rette, at den tillægges ham. Det eneste bevarede eksemplar af den er stærkt defekt og har kun bevaret siderne 35-70, 73-108, 111-142, 145-250, 255-286, 293-320, 399-430, 435-438 samt 2 blade af registeret. Dvs at der savnes viden om bogens titel og udgiver, og der kan ikke svares præcist på, hvor, hvornår og af hvem trykket er udført. Betegnelsen "Andelige Psalmer och Wijsor" er samlingens gennemgående sideoverskrifter. Datering og trykkested baseres på en næsten udvisket blyantsnotits:"1614 Stockholm enligt gammal ant." på et af forsatsbladene. J.W.Beckmans og I. Collijns[4] viden om, at bogtrykkeren har været Ignatius Meurer i Stockholm motiveres sikkert af at denne i 1626 besørgede et delvis omredigeret oplag af salmebogen. Hvad endelig Forsius angår, forekommer hans navn - som initialer eller akrostika - knyttet til tre salmer[5], men dette forhold har været tilstrækkelig grund til at anse Forsius for bogens redaktør.

Denne antagelse skal denne afhandling ikke anfægte. I alt fald ikke for så vidt det blot drejer sig om 1614-trykket, der meget vel kan være redige-

---

1) Svensk psalm och andlig visa, Stockholm 1926, 197ff.
2) Koralbok till Then swenska Ubsala Psalmboken 1645..utgiven av Nat.Fransén. Liturgia Suecana. Ser.B.vol.III:2, Stockholm 1940, 199-213.
3) Fransén 204f.
4) J.W.Beckman, Den nya svenska psalmboken, framställd uti Försök till Svensk psalmhistoria, Sthlm 1845-72, s.994 nr.18. Endv. I.Collijn, Sveriges bibliografi. 1600-tallet, Uppsala 1942-46, sp.728.
5) Denne og flere foranstående oplysninger stammer fra Erik Eriksson, Kring några nyfunna svenska 1600-talstryck, Nord.Tidsskrift f. Bok- och Biblioteksväsen 1972, 133f.

ret og udgivet af Forsius. Hvad derimod Forsius' indsats som digter og salmebogsredaktør angår, skulle det følgende gerne godtgøre, at den har været betydeligt mindre end hidtil antaget. 1614-trykket kom ikke til at spille den normdannende rolle for senere svensk salmebogstradition, som Fransén har hævdet[6]. Nyskabelsen fandt sted adskillige år forinden, og det var andre kræfter, der stod bagved. Herom i det følgende.

Først skal omtales et par nyere bidrag til Forsius-forskningen, som der fremover vil blive henvist til. I den note 5 omtalte afhandling af bibliotekar Erik Eriksson, Kungl.Bibl.Stockholm, sandsynliggør denne, at den lille defekte salmebog blev trykt i 1500 eksemplarer, ikke i Stockholm af Meurer, men i Lübeck i året 1614 af bogtrykkeren Hans Witte på stockholmerforlæggeren Marcus Sigfridssons regning[7].

Den finske hymnolog T.I.Haapalainen har senere på en ny baggrund måttet tage stilling til Erikssons resultat. For nylig har han af de rige bogskatte i Herzog August-Biblioteket i Wolfenbüttel fremdraget og facsimileudgivet et lille udateret koralhæfte af Forsius. Hæftet[8] har flg. titel:

> Någhra Nyia Psalmers/ Loffsångers och Andelighe wijsors Thoner:
> Hwilke finnes j then lille Psalmboken/ som nw är tryckt/ Anno 1608.
> Them til godho stälte/ som them icke förre hördt haffua.
> Tryckte j Stockholm/ aff Andrea Gutterwitz.

Det årstal, der figurerer på titelbladet, er ikke primært en datering af koralhæftet, men af "then lille Psalmboken", der i øvrigt også omtales i koralhæftets forord. Heri skriver nemlig Sigfrid Aron Forsius:

> ...Och effter then lille Psalmboken nw på nytt vplagt war/ äre een part nw nyys aff migh/ effter någhre godhe Mäns begäran/ ther til lagde. Och medhan någhres Thon allom icke kunnogh är/ haffuer iagh theres Noter/ som fåå (til äwentyrs) tilförenne haffua hördt/ aff Trycket låtit vthgå/ menandes migh mångom ther medh til godho tiena..

Af disse oplysninger om "then lille Psalmboken" og dens forhold til Forsius' koralhæfte turde fremgå, at koralhæftet rummer melodierne til nogle af de nye tekster, hvormed "then lille Psalmboken" i året 1608[9] er blevet forøget. Forsius' oplysning om at "then lille Psalmboken nw på nytt vplagt war" giver os

---

6) Fransén 200.
7) Eriksson 131-134.
8) Publikationen er kommet i Åbo 1973 som nr. 6 i den skriftrække, der udgives af Institutionen för praktisk teologi vid Åbo Akademi.
9) Samme år må koralhæftet være udkommet. Haapalainen skriver ganske vist - overforsigtigt: "Titelbladet ger intet entydigt svar. Tidigast har samlingen kunnat tryckas år 1608...Det är möjligt att tryckåret är just 1608". Men titelbladet lader "nw" være identisk med "Anno 1608". Ligeså dateres i forordet det nye oplag af den lille Psalmboken til "nw". Dvs. at der af Forsius hævdes en samtidighed mellem salmebog og koralhæfte.

kendskab til to salmetryk, som hidtil har været ukendte. Dels den forøgede udgave af "then lille Psalmboken" fra år 1608, der "nw på nytt vplagt" har fået tilføjet i det mindste 11 nye tekster (nemlig de tekster, hvortil der i hæftet findes koraler). Den udgave er sandsynligvis besørget af Forsius. Dels følger logisk af omtalen af "then lille Psalmboken nw på nytt vplagt", at der forud for denne må ligge en ældre udgave. Om den kan vi i det mindste sige, at den har været de 11 Forsius-tekster foruden.

I sit efterskrift til Forsius' koralhæfte søger Haapalainen naturligvis også at identificere den mystiske "lille Psalmboken". Vor viden om dens indhold er spinkel nok. Men så meget står fast, at dens 1608-udgave har optaget flg. 11 salmetekster, hvis melodier udgør indholdet af koralhæftet:

O Gudh wij loffue tigh/ O Gudh wij tacke tigh
TÅ Israel aff Egypten drogh
Widh the Elffuer j Babylon
WAr wälkommen tu högha Fäst
AScendit christus hodie
DAgen ifrån oss skrijder
NW lät oss Gudh wår Herra
GVdh Fadher j högde
O Fadher wijse/ Tigh wij allesammen
THen som här älend byggia wil
WEndt aff o Herre/ Tin wredhe medh nådhe

Haapalainen gør opmærksom på, at af disse 11 salmer genfindes hele 9 i den defekte salmebog "Andelige Psalmer och Wijsor". De to resterende tekster har kunnet indgå i salmebogens tabte del. Hertil kan føjes - hvad Haapalainen ikke synes at bemærke - at rækkefølgen er den samme i koralhæfte og salmebog. Den finske forsker når frem til flg. vurdering: "Det är möjligt att just "Andelige Psalmer och Wijsor" är den på koralhäftets titelblad nämnda samlingen "then lille Psalmboken". Men da denne antagelse ikke lader sig forene med Erik Erikssons datering til 1614, lader Haapalainen også den mulighed stå åben, at den er en senere samling end "then lille Psalmboken", men i princip den samme hvad indholdet angår. Nærværende afhandling skulle gerne bekræfte og uddybe denne antagelse.

Et spændende fund.

Herzog August-Biblioteket i Wolfenbüttel skulle endnu engang komme til at levere nyt stof til belysning af det foreliggende emne. Under et studieophold dernede i januar 1974 faldt jeg over et par skandinaviske godbidder, som Haapalainen, Collijn m.fl. synes at have levnet til mig. Under signaturen Tl 646(1) stod, upåagtet gennem århundreder af alle andre end en for længst afdød bogorm, der havde delikateret sig med bl.a. lidt af det kønne tofarvede titelblad, "Een liten PSalmbook", indbundet og trykt sammen med en ligeledes ukendt "Een liten Bönebook, Rostock 1602" (sign: Tl 646(2)). Gennem dette fund skulle vi gerne være bragt endnu et stykke vej mod udforskningen af en periode

i svensk salmehistorie.

Da denne tidlige udgave af En liten Psalmbok er vanskeligt tilgængelig for nordiske forskere, har jeg foranlediget fremstilling af mikrofilm af hele det sjældne tryk til både Det kgl.Bibl.København og Det kungl.Bibl.Stockholm, så det nu er lettere tilgængeligt for hvem der måtte ønske det. I det følgende skal det nye fund søges beskrevet og sat ind i en større sammenhæng. Således også i sammenhæng med andre salmebøger af samme type.

Principperne for beskrivelse af de enkelte tryk er hentet fra Lauritz Nielsens Dansk bibliografi. Men der ud over er der tilstræbt en udførlig registrering af salmeteksterne, der er blevet nummereret. Udgangspunktet for min nummerering af salmerne i En liten Psalmbok-traditionen er indholdet af den nyfundne salmebog.

En liten Psalmbok Rostock: Christoffer Reusner (Forlægger: Herman Sulken, Stockholm), 1602. 12°.

191 blade. Sign. a^6- c^6 A^6- Z^6 a^6- f^5 (flere fejl i paginering). Rectosiderne A - f er i øverste højre hjørne tillige talt med arabertallene 1 - 169. 22 linier. Kolumnestørrelse: 72 x 43 mm. Kustoder. Fraktur. Hver side, med undtagelse af blad 1 v - 18 v, indrammet (sammenstillede røskener, se foto). Titelbladet, 1 r, med samme ramme i rødt tryk. Almindelige frakturinitialer. Almindelige fritformede arabesk-vignetter. Frise. Billedvignet. 1 træsnit (om åreladning). Bl.1 - 15 og 17 - 18 sort og rødt trykt.

(sort:) Een liten | (rødt:) PSalmbook/| Ther vthinnan nå=| (sort:) ghra Andelighe wijsor och | sköne Psalmer/ sampt Chri-| stelighe Böner/ äre | vthwaldhe och | insatt.| (rødt:) Them besynnerlighen til| (sort:) gagn och godhe/ som på | reesor stadde äre.| (rødt:) Nw nylighen öffuerseedd/| (sort:) medh flere Psalmer och | Loffsånger för=| bättrat.
Bl.1v: (rødt:) Ianuarius (sort:) haffuer (rødt:) XXXI. (sort:) Daghar... c v: (rødt:) Om Ådhrolåtande. (Herunder træsnit med astrologisk kortlægning af menneskets legemsdele). c 2r: (rødt:) EFter att then höghberömdhe Ptolemæus haffuer (sort:) förbudhit... c 3v: (rødt:) Een almenneligh Regla/ (sort:) huru man sigh skicka skal/ när man låter slå sigh ådhro. c 5v: (rødt:) THen ther nw wil låta sigh (sort:) ådher slå/... c 6v: Psalm.147. [v.1 og 7]Collossenses 3. [v.16] A r (1r): I.Cathechismus | författat j Sån=| ger.| fv (169v) lin.6: äret/ theslikes och hans ende| Son/ och then helghe Anda | wår HERRE/| Amen. (Herunder arabesk-vignet). f 2r: Register öffuer then=| na lille Psalmbook. f 5v: Welsignat ware Jesu 100 (Herunder billedvignet).

Kolofon mangler for salmebogens vedkommende, men findes til gengæld i slutningen af den samtidigt trykte og medindbundne Een liten Bönebook, pag. Q 4v: Tryckt i

Rostock aff Christoff Reusner. ANNO M.D.CII. På Herman Sulkens Börgares och Bookföreres j Stockholm bekåstning/ Och findis hoss honnom til köps.

Denne oplysning om bogtrykkeren skal længere fremme i afhandlingen vise sig at være værdifuld.

Forkortelser.

Fremover vil flg. forkortelser blive anvendt:

ElPs = En liten Psalmbok

ElPs 1602, 1608, 1626, 1650 m.fl. = forskellige udgaver af ElPs med angivet trykkeår. Nærmere om hver enkelt udgave under beskrivelsen af hvert enkelt tryk.

AndPsW = Andelige Psalmer och Wijsor 1614.

Th SwPs = Then Swenska Psalmboken.

T = ThSwPs 1601 = Then Swenska Psalmboken, På nytt öffuerseedd, förbättrat och medh flere Songer förmerat. Och Calendarium. Stockholm, A. Gutterwitz, 1601.

N = Någhra nyttigha Andelighe Loffsånger och wijsor, Stockholm 1601. Tillæg til T.

Lg = Emil Liedgren: Svensk psalm och andlig visa, Stockholm 1926.

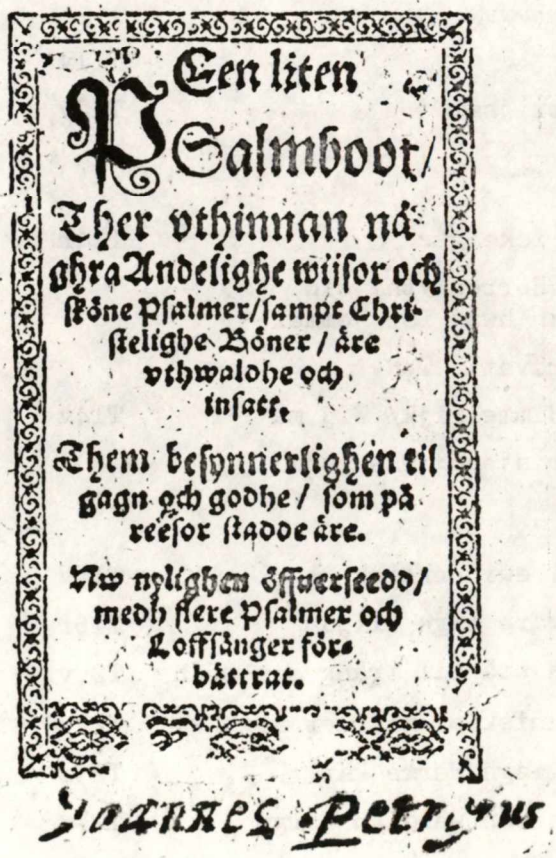
Een liten
Psalmboot/
Ther vthinnan nå-
ghra Andelighe wijsor och
skone Psalmer/sampt Chri-
stelighe Böner / åre
vthwalohe och
insatt.
Them besynnerlighen til
gagn och godhe / som på
reesor stadde åre.
Nw nyligheen öffuerseedd/
medh flere Psalmer och
Loffsånger för-
bättrat.
Ioannes Petri.

Titelbladet til den nyfundne ElPs 1602

Salmerne i Een liten PSalmbook 1602.

Oversigten på de følgende sider over indholdet af salmer i ElPs 1602 angiver fra venstre først sidetal. r og v efter sidetal betyder henholdsvis højre- (recto) og venstreside (verso). Derefter min nummerering af salmen,og dens overskrift - hvis en sådan findes - og førstelinje. Det angives, om og hvor den allerede er optaget i T. Eller om og hvor den findes i N. Et ÷ angiver, at salmen hverken optræder i T eller N.

I nummereringen har indsneget sig en mindre fejl, der blev opdaget for sent til at den lod sig rette. Nr.100 udgår, idet overskriften "Twå Loffsänger efter maltijdh" er blevet talt med som

en salme. ElPs 1602 indeholder altså ikke 122, men kun 121 salmer.

I. Cathechismus| författat j Sån=| ger.

Tiyo Gudz Budh.

1r	1. THesse äro the Tiyo Budh/ som oss		T4r
2v	2. THen som wil en Christen heta		T6r
3v	3. MEnniskia wilt tu saligh leffua	N A2r	

Tronnes Artiklar.

4r	4. CRedo in unum DEum. Patrem omnip.		÷
5r	5. WI troo vppå en GVdh. En alzmächtighan Fadher/ som skapat haffuer		÷
6r	6. WI troo vppå alzmächtigh GVdh/ Som allting i sino o.		T7r
7r	7. O Gudh wij loffue tigh/ O HErre wij tacke tigh (prosa)		T2v

Fadher wår/ etc.

8v	8. FAdher wår som i himblom äst/ Wåre		T7v
10v	9. O Fadher wår wij bidie tigh/ Såsom [10]		T9r
11r	10. O Fadher wår högdt öffuer oss i himmelrijk		T9v

Om Döpelsen.

12r	11. WÅr HERre Christ kom til Jordan		T10r

Om HERrans| Natward.

13v	12. JEsus Christus är wår helsa		T11v
15r	13. GVDH ware loffuat och högheligha prijsat		T12v

II. Någhra Ko=|nung Davidz | Psalmer.

16r	14. Then förste.| SEL är then man som icke går		T14r
17r	15. Then II. Psalmen.| Siunges såsom: Herren vthi sin högste Thron/ etc.| HIelp Gudh hwad för jemmerligh ting. Salmen er underskrevet: T.R.		÷
18v	16. Then XII. Psalm.| O HERre Gudh j Himmelrijk/ Wij må		T14v
19v	17. Then XIV. Psalm.| Vnder the Nother såsom: Then som wil en Christen heta/ etc. THen Ogudhachtighe sägher så		÷
21r	18. Then XV. Psalmen.| HERRE hoo skal ewinnerligh		T15v
21v	19. Then XX. Psalm.| HERREN wår GVdh ware tigh blijdh		T16r
24r	20. Then XXIII. Psalm.| HWadh kan migh stå til trång och nödh		T20v
25r	21. Then XXV. Psalm.| MIn hogh frå menniskior haffuer iagh w.		T21v
27r	22. Then XXXI. Psalm.| PÅ tigh hoppes iagh Herre kär		T23r
28v	23. Then XLVI. Psalm.| WÅr Gudh är oss een wäldigh borgh		T27v

10) Liedgren 223 synes at regne med, at denne salme tidligst kendes i 1622.

29r 24. Then samma Psalm annorlunda.| Siunges såsom:
Hwar man må nw wäl glädhia sigh/ etc.
GVdh är wår starckheet och tilflijcht ÷

30v 25. Then LI. Psalm.| O HERre Gudh gör nådh medh migh T32v

32r 26. Then LII. Psalm.| HWij berömer tu fast tigh T33v

33r 27. Then LXVII. Psalm.| GVDH ware oss barmhertigh T34v

33v 28. Then LXXIX. Psalm.| O HERRE Gudh betee tijn macht T38r

36r 29. Then LXXXII. Psalm.| GVDH står j Gudz försambling T39v

37r 30. Then LXXXV. Psalm.| HErre som offta nådheligh T40v

38v 31. Then XC. Psalm. Mosi Bön.| O HERre Gudh aff
Himmelrijk/ Wår T41v

41r 32. Then XCI. Psalm.| THen som vnder hans beskerm boor T43v

43v 33. Then samma Psalm annorlunda.| Vnder the Nother:
Tå migh gåår sorgh och nödh vppå.
THen som j thens höghstas beskerm ÷

45r 34. Then CIII. Psalm.| MIn siäl skal loffue Herran,
Mit hierta... T48r

46v 35. Then samma Psalm annorlunda.|
Loffua Gudh mijn siäl i alla stund T46r

49r 36. Then CX. Psalm.| HERREN vthi sin högsta Thron T49r

50v 37. Then CXX. Psalm.| TÅ migh gåår sorgh och nödh vppå T51r

51v 38. Then CXXIIII. Psalm.| VThan HERren faller oss til T51v

52v 39. Then CXXVIII. Psalm.| SÄl är then man som fruchtar
GVDH/ och gerna T52v

53r 40. Then CXXX. Psalm.| AF diwpsens nödh ropar iagh til
tigh/ O Gudh T53r

54r 41. Then CXLVI. Psalm.| Vnder the Nother: Mijn hogh
frå menniskior haffuer iagh wendt.
MIn siäl skal vthaff hiertans grund ÷

56r 42. Then CXLVII. Psalm. JErusalem tu helghe stadh T56r

56v linie 21: Ende på Davidz Psalmer.

57r 43. Een kort Summa öff=| uer then Gudz mannens | Mosi Bön/
Psal. 90. Siunges såsom: Gudh aff sinne barm-
hiertigheet/ etc.
ÄLendigh är wår tijdh och åhr/ Alt här ÷

57v 44. Konung Josaphats Bøn/| 2.Paralip.20.| Cum ignoremus
Domine & c.
NÄr wij j höghsta nödhen ståå ÷

58v 45. Een Böön för Offuerheeten i Sångewijs stält aff then
61. Davidz Psalm.| Siunges såsom: O HERRE Gudh
betee tijn macht.
HIelp Gudh vthaff tin nådhes Thron. (Underskrevet: T.R. ÷

60r 46. En Ny wijsa öffuer thet tröstrijka Språket Johan.3.Cap.
Sic Deus dilexit mundum & c.| Siunges såsom:
Jagh ropar til tigh Herre Jesu/ etc.
ÄLtså haffuer GVDH oss til frögd ÷

61r 47. Een annor Wijsa öffuer S.Pauli ord Rom.5.cap.
Tålamodh gör förfarenheet.| Vnder the Nother: O Fadher wår barmhiertigh och etc.
HAff Tolamodh/ War from och godh ÷

III. Någhra| Hymner.

62r 48. WErldennes Frelsare kom här/ Lät T73v

63r 49. WI loffuom Christ en Konung bold T74r

64r 50. Een trösteligh Julesång.| IN natali Domini ÷

64v 51. Thet samma förswenskat. | Vnder the Nother/ såsom
Siungom wij aff hiertans grund/ etc.
NÄr Jesus Christus född war/ Frögdes ÷

65v 52. ALIVD. IN dulci jubilo, Siunger på jorden boo
Underskrevet: T.J.R. ÷

66r 53. ALleneste GVdh i Himmelrijk/ Ware T79r

67r 54. BEwara· oss GVDH i tijn ord/ Slå nidh x) T117v

67v 55. O HERre Gudh i himmelrijk/ Giff oss x) T117v

68r 56. CHRiste som liws och daghen är/ Ther T84v

69r 57. O Jesu Christ som mandom togh T83v

69v 58. CHristus then rätte HERREN/ Gudz Son T101v

71v 59. En trösteligh Loffsång til Christum Gudz Son.
Vnder the Nodher: Jagh weet migh itt blomster/ etc.
HERRE Jesu Christ/ Min Frelsar tu äst ÷

72r 60. HIelp GVdh at iagh nw kunde T90r

74v 61. JEsus vppå korset stodh T91v

76r 62. NV är kommen wår Påscha frögd T93r

77r 63. CHrist lagh j dödhzens bandom T94r

78v 64. Itt skönt Samtaal emellan Mariam och Engelen/
på Påskadagh hoss Christi graff.
VPstånden är wår HERre Christ/ Alle Alleluia ÷

80v 65. DE MORTE ET REsurrectione Christi, Cantiuncula
CHristus pro nobis passus est ÷

81r 66. Thet samma på Swensko.
JEsus Christus sann Gudh och man/ På korset Gudz ÷

81v 67. En liten Påskasång.
JEsus Christus wår Frelserman/ Som dödhen öffuerwan ÷

82r 68. KOm helghe Ande HERre god/ Besök war T97v

83r 69. NV bidie wij then helghe And/ Om en T98r

83v 70. En Hymn om then helghe Andes tilkommelse öffuer Christi
Lärjungar vppå Pingesdagh. Spiritus sancti gratia, &c.
NÄr Jesus Christus Gudz höghstes Son ÷

85r 71. EFter Gudz skick gåår thet så til T100r

85v 72. SIgh frögde nw himmel och jord T128r

---

x) ElPs 1602 bytter om på rækkefølgen af de to salmer. I T117v står nr.55 før nr.54, hvilket ikke fremgår af ovenstående tabel.

IIII. Någhre an=| dre sköne och Ande= | lighe wijsor.

87r	73.	KOmmer til migh sägher Gudz Son/ Jagh		T70v
89v	74.	HWar man må nw wäl glädhia sigh		T102v
91r	75.	GVdh aff sinne barmhertigheet		T103v
93r	76.	O HErre Gudh tijn helgha ord/ Haffue		T105r
95r	77.	FRögdet edher j thenna tijdh/ I som		T106v
98r	78.	GVdh Fadher wilie wij prijsa/ Och Jesum		T111v
100v	79.	Welsignat ware JESV nampn/ Och		T116v
101v	80.	AF Adams fall är platt förderffuat		T118r
103v	81.	O GVdh förlään migh tina nådh		T123r
105r	82.	ALlena til tigh HERRE JEsu CHrist		T124r
106r	83.	JAgh ropar til tigh o HErre CHrist		T125r
107v	84.	O Menniskia wilt tu betänckia/ Mijn		T131r
108v	85.	MEdhan man leffuer j werlden säll	N B4v	
110r	86.	Een wijsa om Dödzens tyrannij emoot alla menniskior/ och orsaken ther til/ nemligha Synden. HEmligh stodh iagh en morghon/ Vppå		÷
112v	87.	WAker vp j Christne alle/ Waker vp		T126r
114r	88.	AH wij syndare arme/ Wår misgerning stoor		T122r
115v	89.	EN syndigh man/ som lågh i syndzens dwala	N B5v	
117r	90.	EWinnerligh er mitt hopp til Gudh	N B7r	
118v	91.	O Gudh hwem skal iagh klagha/ Mijn synd är	N	
119v	92.	BEklagha aff all mijn sinne/ Må iagh	N Br	
120v	93.	FOrläna oss Gudh så nådeligh/ Fridh		T129r
121v	94.	HWadh min Gudh wil/ Altijdh thet skeer		÷

Någhre Loffsånger at befala sigh Gudhi om morghon och affton.

123r	95.	TIgh HERre mild/ Jagh tacka wil		T130r
123v	96.	JAgh wil aff hiertans grunde/ Tigh loffua	N C2v	
124v	97.	MIn Gudh och Fadher käre/ Jagh	N	
126v	98.	Morgonsignelse. AT tu migh thenna mörke natt/ Så nådigt	N C3r	
127v	99.	Afftonsignelse. SOlen haffuer sigh från oss wendt[11]	N C4r	

Twå Loffsänger effter maltijdh.

128v	101.	TAcker HErranom som är ganska blijdher	N C4v	
129r	102.	SJungom nw aff hiertans grund/ Loffuom	N C5r	
130v	103.	MEdh glädie och fridh faar iagh nw hädhan		T135r
131r	104.	NÄr min tijdh och stund kommen är	N C7r	

11) I N begynder aftensignelsen: SOlen sigh från oss wender/ Och daghen haffuer sin ände... Anderledes i ElPs 1602: SOlen haffuer sigh från oss wendt/ Och daghen haffuer sigh nw ändt...

133v 105. O JEsu CHrist sann GVdh och man/ Som borttogh synd N C6r

Någhra Sånger til the| dödhas begraffning.

135r 106. WI som leffue på werlden här/ äre dödzens fångar T133v

136r 107. HEla werlden klaghar sigh/ Wi N A3r

137v 108. CARMEN EXEQVIALE ex Prudentio.
IAm mæsta quiesce querela, Lachrymas T136r

139r 109. HOrer til j Christne alle/ Huru j jdher T137r

140v 110. LÅt oss thenna krop begraffua/ Och T134v

141v 111. Itt minne j Brudhahws.
GVDH som all ting skapade/ Sigh T132r

142v 112. Lyckönskning| Offuer Brudgumman och Brudh. Siunges
- såsom O Fadher wår barmhertigh och godh.
AF himmels högd/ giffue Gudh frögd ÷

143v 113. Wälsignelse j Brudhahws.
O ALZmächtighe ewighe Gudh/ giff tijn wälsignelse
öffuer thetta Brudahws..(prosabøn) T133r

144r 114. Offuer them bådhom.
GVDH Alzmächtigh wälsigne idhor lekamen och
idhra siälar...(prosabøn) T133r

144v 115. Litania j Sångewijs.
GVdh Fadher vthi himmelrijk/ Gudz Son och Ande N D3r

148r 116. Christelighe tanckar/ och Rijm/ om then ewigha
lijffzens frögd och glädhie j Gudz rijke.
Vnder the Nother: Waker vp i Christne alle/
Eller: Min Gudh och Fadher/ etc.
MIgh gör stoor lust och glädhie ÷

Sex sköne ande=|lighe Wijsor:

158v 117. Then första.| Om Dryckenskap/ och driuckares(!)
förargelighe leffuerne.| Oc siunges såsom:
Migh tyckes at werlden hon är vnderligh/ etc.
HWilken är then vthi werlden til/ Som ÷

162r 118. Then Andra. | Een Tröstwijsa/ och innerligh Böön/
om syndernes förlåtelse/ Gudz beskerm/ och een
saligh endalycht.
LVstigh aff hiertans grunde/ Min Gudh N D7v

164r 119. Then Tridie| Är een Morgen wijsa/ vnder then nothen/
Lustigh aff hiertans grunde/ etc.
TIgh HErre wil iagh prijse/ I thenne Morgonstundh ÷

165v 120. Then fierdhe.| Een Afftonwijsa vnder samma nodh.
GVdh Fadher wil iagh prijse/ I denne afftonstundh ÷

167v 121. Then femte.| Een liten Barna wijsa/ vnder then nothen/
Gudh Fadher vthi himmelrick/ etc.
MIt hierta thet frögde sigh innerligh ÷

168v 122. Then Sette.| Een wijsa som tienar affton och morghon
at siungas.
JAgh tacker tigh genom tijn Son/ O Gudh ÷

Når den foranstående liste blev jævnført med netop T og N og ikke med tidligere eller senere udgaver af ThSwPs, skyldtes det en tidlig formodning om, at ElPs 1602 kunne stå i gæld til den sidst trykte officielle salmebog med tillæg. ElPs 1602 er nemlig fælles med T om at bringe en nytilkommen salme, På tigh hoppes iagh Herre kär (nr.22) og fælles med N om at bringe flg. nye salmer: MEnniskia wilt tu saligh leffua (nr.3), MIn Gudh och Fadher käre (nr.97), JAgh wil aff hiertans grunde (nr.96), AT tu migh thenna mörke natt (nr.98), SOlen haffuer sigh från oss wendt (nr.99), LVstigh aff hiertans grunde (nr.118) [12]. Man kunne have formodet, at grundstammen af traditionelle salmer i ElPs 1602 var blevet til ved at skære ned i antallet af salmer i T og N. Ialt er 55 salmer i T blevet udeladt i ElPs 1602, hvoriblandt er den nytilkomne O Rom går thet nw så medh tigh. Af 29 salmer i N er 17 at finde i ElPs 1602, således alle de nytilkomne salmer, med undtagelse af Från Gudh wil iagn ej skilias.

ElPs 1602 rummer,med sine 121 numre, udover udvalget på 74 + 17 numre af bestanden i T og N følgende 30 salmer:

Salmer i ElPs 1602, som ikke findes i T og N.

(Oplysningerne om salmernes hidtil ældst kendte forekomst stammer især fra Emil Liedgrens Svensk psalm och andlig visa, forkortet Lg)

4.	Credo in unum DEum	ThSwPs 1586	(Lg 222)
5.	WI troo vppå en GVdh	ThSwPs 1586	(Lg 222)
15.	HIelp Gudh hwad för jemm.t.	ThSwPs 1610	(Lg 138)
17.	THen Ogudhachtighe sägher så	ThSwPs 1610	(Lg 138)
24.	GVdh är wår starckheet och t.	AndPsW	(Lg 140)
33.	THen som j thens höghstas besk.	AndPsW	(Lg 139)
41.	MIn siäl skal vthaff hiertans	ThSwPs 1610	(Lg 138)
43.	ALendigh är wår tijdh och åhr	AndPsW	(Lg 224)
44.	NÄr wij j höghsta nödhen ståå	AndPsW	(Lg 203)
45.	HIelp Gudh vthaff tin nådhes T.	ThSwPs 1610	(Lg 138)
46.	ALtså haffuer GVDH oss til fr.	AndPsW	(Lg 226)
47.	HAff Tolamodh, War from och g.	AndPsW	(Lg 197)
50.	IN natali Domini	AndPsW	(Lg 207)
51.	NÄr Jesus Christus född war	AndPsW	(Lg 207)
52.	IN dulci jubilo	AndPsW	(Lg 208)
59.	HERRE Jesu Christ, Min Frelsar	AndPsW	(Lg 203)
64.	VPstånden är wår HERre Christ	ThSwPs 1610	(Lg 207)

12) Se Franséns analyse 194f af tilgang og fragang af salmer i 1601 i forhold til ThSwPs 1594. Desværre har der her indsneget sig to forstyrrende fejl: nr.140 og 141 i ThSwPs 1594, Sigh frögde nw hwar Christen man og O Högste Herre Jesu Christ blev ikke, som Fransén hævder, udeladt i 1601, men figurerer som nr.22 og 23 i N. Det medfører, at nr.22-27 i Franséns nummerering af N bør rettes til 24-29.

65.	CHristus pro nobis passus est		AndPsW	(Lg 208)
66.	JEsus Christus sann Gudh och m.		AndPsW	(Lg 208)
67.	JEsus Christus wår Frelserman		AndPsW	(Lg 198)
70.	NÄr Jesus Christus Gudz höghstes		AndPsW	(Lg 208)
86.	HEmligh stodh iagh en morghon		ThSwPs 1610	(Lg 196)
94.	HWadh min Gudh wil, Altijdh thet		ThSwPs 1610	(Lg 236)
112.	AF himmels högd, giffue Gudh fr.	1604[13)]	AndPsW	(Lg 251)
116.	MIgh gör stoor lust och glädhie	1604[14)]	AndPsW	(Lg 189)
117.	HWilken är then vthi werlden til	1650[14a)]	AndPsW	(Lg 259)
119.	TIgh HErre wil iagh prijse		ThSwPs 1610	(Lg 234)
120.	GVdh Fadher wil iagh prijse	1604[14b)]		(Lg 234)
121.	MIt hierta thet frögde sigh inn.		AndPsW	(Lg 257f)
122.	JAgh tacker tigh genom tijn Son		AndPsW	(Lg 234)

Af denne liste kendes altså kun 2 fra den tidligere salmetradition. Resten er nyheder, hvilket må siges at være et imponerende antal for en salmebog, om hvis eksistens forskningen hidtil intet har vidst. Som det ses, kendes størsteparten af de nye salmer først fra "Andelige Psalmer och Wijsor", der skulle være udgivet i 1614 af S.A.Forsius. Dette forhold har interesse, når Forsius' betydning som digter og salmebogsredaktør skal vurderes. Herom senere.

Datering af En liten Psalmboks 1. udgave.

De to salmer (nr.4 og 5), der er blevet optaget i ElPs fra den gamle salmetradition - men altså ikke fra T og N i 1601 - har imidlertid også vor interesse. Nemlig når det gælder om at bestemme forlægget for ElPs. Når de ikke er hentet fra T og N, hvorfor skulle så alle de øvrige traditionelle salmer være det? Er det ikke rimeligt at regne med, at de traditionelle salmer er hentet fra et og samme forlæg, dvs. fra en af de officielle salmebøger, hvori de alle har været optaget? Og det er de tidligst med ThSwPs 1586, der dannede skole og blev forbillede for udgaverne fra 1589 og 1594[15)]. En endnu vægtigere grund til, at vi må se bort fra T og N som forlæg for den ældre salmebestand i ElPs er, at ElPs 1602 på titelbladet oplyser, at den er "Nw nylighen öffuerseedd/

13) Liedgren anfører, at salmen er af Thorstenius Johannis og trykt i 1604. Iflg. Fransén 205 er salmen nytilkommen i AndPsW.

14) Liedgren tager formodentlig fejl, når han angiver at have fundet salmen i svensk oversættelse i Martin Mollers Manuale de præparatione ad mortem, Rostock 1604. Salmen findes rigtignok heri, men på tysk. Iflg. Fransén 205 er salmen nytilkommen i AndPsW.

14a) Iflg. Liedgren 259 og 262 er salmen først kendt fra 1650. Men Fransén 205 kender den allerede fra AndPsW.

14b) Liedgren 234 og 188 har truffet salmen i Thomas Petri Gevalensis' Konung Davidz Historia, 1604.

15) Fransén 433f.

medh flere Psalmer och Loffsånger förbättrat". Dvs. at ElPs 1602 ikke er førsteudgaven, men en senere forøget udgave af en tidligere ElPs, der af tidsmæssige grunde ikke kan stå i gæld til T og N fra 1601. Når den ukendte 1. udgave skal dateres, må vi nok regne med, at et par år er forløbet, inden 1. udgaven afløses af den reviderede og forøgede udgave Rostock 1602. Derved føres vi tilbage til udgangen af 1500-tallet som seneste tidspunkt for ElPs's tilblivelse.

Indenfor tidsrummet 1586 - 1600 må altså 1. udgaven af ElPs være kommet. Men tidsrummet lader sig yderligere afgrænse. Som nævnt optager ElPs to salmer (nr.4 og 5), som tidligst er blevet overtaget fra ThSwPs i 1586. Men nr. 59, HERRE Jesu Christ/ Min Frelser tu äst, lader det tidligste tidspunkt være endnu senere. For det er jo, konstaterer den overraskede danske læser, Hans Christensen Sthens dejlige salme i svensk oversættelse! Den anses traditionelt for at være digtet og vel også første gang udgivet på dansk i 1589[16]. Endvidere blev nr.22, PÅ tigh hoppes iagh Herre kär, første gang optaget i ThSwPs i udgaven fra 1594. Det er nok herfra ElPs har den. Under forudsætning af at disse salmer har været med allerede i 1. udgaven af ElPs, kommer vi da til den slutning, at ElPs må være blevet til efter 1594. Hovedforlægget for ElPs synes at være ikke T og N, men ThSwPs 1594.

Kongens hofkapelmester.

Dateringen af ElPs til slutningen af 1590erne begrænser antallet af mulige udgivere. Opmærksomheden samler sig da også straks om et enkelt spor, der peger mod en bestemt person. Under tekst nr.15, gendigtningen af Psalme 2, "HIelp Gudh hwad för jemmerligh ting" og under nr.45, Psalme 61, "HIelp Gudh vthaff tin nådhes Thron" findes initialerne T.R. Og nr.52, "IN dulci jubilo, Siunger på jorden boo", er underskrevet T.J.R. Det må dreje sig om en og samme digter. I sidste tilfælde blot angivet mere udførligt. Hvilke digterbegavelser kunne på den tid underskrive sig T.J.R.?

Det kunne Thorstenius Johannis Rhyarander, kong Karl den IX's hofkapelmester! Han var en teologisk uddannet musiker, der efter alt at dømme havde fået sin uddannelse ved Johan III's højskole, hvor han første gang nævnes i 1582. Han kalder den tyske kantor Wolfgang Burchardt sin velynder (fautor), hvoraf Tob. Norlind[17] konkluderer, at denne musiker har uddannet ham til komponist.

---

16) Blom Svendsen i Præsteforeningens Blad 1955, 769-772. Udførligt refereret af Anders Malling i Dansk Salmehistorie I,284f. En anden datering skal ved lejlighed forsøges af undertegnede her i HM.

17) Disse og de flg. oplysninger om Torsten Johansson er hentet fra Tobias Norlind: Från tyska kyrkans glansdagar. Bilder ur svenska musikens historia från Vasaregenterna till Karolinska tidens slut. Bd.I-II, Stockholm 1944. Især bd.I, 70 og 78, og bd.II, 23f. Jeg benytter lejligheden til her at takke Erik Eriksson, Kungl.Bibl., for stor hjælpsomhed og interesse for mit arbejde under et studieophold i Stockholm i maj dette år. Bl.a. ved at henlede min opmærksomhed på omtalen af Torsten Johansson i Norlinds værk.

Fra 1589 synes han at have været knyttet til hofkapellet, og efter 1600 formodes han at have beklædt stillingen som hofkapelmester. På tre musikværker fra årene 1598 og 1601 er komponistens navn "Torstenius Rhyarander philomusus". Men musikeren er også digter. Til gudstjenesteordningen 1602 udgav han en salmebog med melodier. Dens titel var: "Några K.Davids Psalmer i sångewijs ställte...aff Thorstenio Johannis R. Smalandio philomuso". Af disse Davidspsalmer "har man hittills icke funnit några spår"[18]. Også andre eksempler kan nævnes, på at Torsten Johansson gjorde sig bemærket som tekstforfatter. Således fra 1604 en oversættelse af Arcana annulli pronubi, med en tilføjet bryllupssalme. Og fra 1610 kendes endnu et digt, som er underskrevet Thorstenius Johannis musicus[19].

Der skulle således ikke være noget til hinder for, at hofkapelmesteren har digtet de tre salmer, hvorunder hans initialer står. Formodningen styrkes betydeligt af, at de to af salmerne netop er gendigtninger af Davidssalmer. Endvidere viser det sig, at bryllupssalmen AF Himmels Högd/ Gifwe Gudh frögh, hidtil kun kendt fra et tryk 1604[20], er optaget som nr.112 i ElPs 1602, men uden forfattersignatur. Det vil altså sige, at der er mulighed for, at endnu flere af de anonyme nyheder i ElPs 1602 kan være af Torsten Johansson. Særlig må opmærksomheden rettes mod de nytilkomne gendigtninger af Davidssalmer. En kilde fra år 1700 oplyser, at de calvinister, der på Karl IX's tid holdt til i Sverige, sørgede for at trykke Davids salmer i Lobwassers gendigtning, oversat til svensk af en vis kongelig musiker Torsten. De gjorde det i det håb, at de efterhånden skulle synges i den svenske kirke[21]. En undersøgelse af ElPs 1602 nr.17, 22 (optaget allerede i T 1601, men ny nok til at komme på tale), 24, 33, 41 og 43 med henblik på afhængighed af Lobwasser, ville muligvis kunne godtgøre Torsten Johanssons forfatterskab til endnu nogle psaltersalmer.

Hvad blev der siden af de kun fire salmer (nr.15, 45, 52 og 112 i ElPs 1602), som vi nu ser os i stand til at tilskrive Thorstenius Johannis Rhyarander? De tre første blev i salmebøgerne til og med 1695-psalmboken. De gled ud med Wallins salmebog 1819. Men den tredie kom tilbage i 1937. Herom senere. Den fjerde, bryllupssalmen, synes også at have været populær, men nåede ikke længere end til 1694-psalmboken.

Årsagen til, at Rhyaranders navn er blevet glemt ved de salmer, som han dog

---

18) Liedgren 139. Samme konstatering Fransén 196.
19) Norlind II, 23f.
20) Liedgren 251.
21) Joh. Messenius i Scondia illustrata, Stockholm 1700, l.8 pag.107: "Psalmos Davidis, Lobwasserianos Suetice translatos, per quendam Torstenium Regis musicum, prelo subijci curarunt Caluinistae tempore Caroli Noni in Suecia degentes, ea quidem spe, quod in Ecclesia Suecana essent postmodum cantillandi." Citat aftrykt efter Fransén 211.

engang har vedkendt sig, er sandsynligvis af teologisk og kirkepolitisk art. Stærke kræfter i såvel samtiden som eftertiden så meget skævt til de calvinske tendenser ved Karl IX's hof. Også salmehistorien har, som Fransén påviser, fået sit præg af den kirkelige magtkamp. I 1622 udsendte den gnesiolutherske biskop Petrus J. Rudbeck sit Enchiridion. I fortalen imødegår Rudbeck dem, der måtte angribe de forandringer, som med denne salmebog er indført i salmebestanden, med at han har foretaget disse "af samma frijheet som andra"[22]. Det kunne være udgiverne af ElPs, som der her sigtes til. Kritikken uddybes videre i en advarsel imod, at der i salmebøgerne "införes för gilt och gott thet som skam hafwer och skada: Som man icke vtan sorg seer, ther i en part är införd falsk lära moot församblingenes troo och bekennelse, i en part vthslutna, församlingene owitterligit, gamle Psalmer och nya insatte, som aff samma then H.Andes mått (ehuru the them nyficknom klinga i öronen) intet gjorde äre"[23]. Kritik p.g.a. udeladte salmer kunne udmærket gælde ElPs-traditionen. I de kritiserede salmebøger er der endvidere åbenbart indført nye salmer, som af den gnesiolutherske Rudbeck ansås for skadelige ved bl.a. at forkynde falsk lærdom. Når vi andetsteds fra véd, at Rudbeck udtrykkeligt advarer imod Lobwąssers sange[24], og nærværende undersøgelse har konstateret, at ElPs indeholder flere bidrag af Lobwasser-oversætteren T.J.Rhyarander, ja, sandsynligvis er redigeret af ham, så taler alt for, at Rudbeck i ovenstående udtalelser lufter sin uvilje netop mod ElPs-traditionen. Denne begrundede formodning bliver til vished, når vi inddrager endnu en udtalelse af Rudbeck.

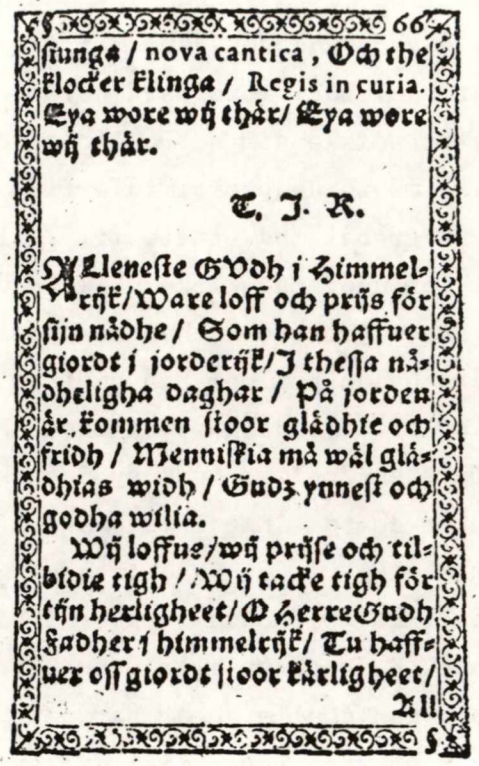
66
stunga / nova cantica, Och the klocker klinga / Regis in curia. Eya wore wij thär/ Eya wore wij thär.

T. J. R.

Ty Lenefte GOdh i Himmelrijk/Ware loff och prijs för sijn nådhe / Som han haffuer giordt i jorderijk/I thessa nådheligha daghar / På jorden är kommen stoor glådhie och fridh / Menniskia må wäl glådhias widh / Gudz ynnest och godha wilia.

Wij loffue/wij prijse och tilbidie tigh / Wij tacke tigh för tijn herligheet/O Herre Gudh Fadher i himmelrijk/ Tu haffuer oss giordt stoor kärligheet/

All

Under IN dulci jubilo finder vi Torsten Johannis Rhyaranders initialer.

I 1635 førtes ved rigsrådet en sag imod biskoppen i Strängnäs, Laurentius Paulinus Gothus. Han havde i 1633 udgivet sin egen salmebog, Clenodiet kaldet, men tekstudvalget og ordningen af stoffet stødte an mod de kredse i rådsregeringen, hvis bestræbelser gik ud på en uniformitet for det svenske kirkeliv,

22) Fransén 218.
23) Citat fra samme forord efter Fransén 219.
24) Västerås domkapitels protokol for 2. juni 1627, omtalt Fransén 223, Liedgren 224f.

der bl.a. skulle give sig udslag i én traditionelt opbygget salmebog for hele riget. Biskop Rudbeck, der med sin gnesiolutherske teologi ansås for kritisk overfor Paulinus' reformert orienterede linie, blev indkaldt til, for rigsrådet, at udtale sig om Paulinus' Clenodium. Formodentlig til rigsrådets ærgrelse mente Rudbeck imidlertid, at visse præcedens, overfor hvilke der ikke var grebet ind, talte til kollegaens undskyldning. Med typisk klerikal foragt for udøvende kirkemusikere benytter Rudbeck nu lejligheden til at lange ud efter "Torsten Johansson Spelman", der frit har kunnet "tryckja och förandra hvadh psalmer han haffver velat". Dette angreb ligger klart i forlængelse af de tidligere citerede kritiske udtalelser, der også har sigtet til "Torsten Spelman" som syndebukken, dog uden navns nævnelse.

Men er det da ikke irrelevant af Rudbeck at inddrage den mere end tredive år gamle ElPs ved rigsrådets anklage i 1635 mod Paulinus? Nej, slet ikke. For Paulinus' Clenodium bygger i såvel salmeudvalg som struktur på ElPs-traditionen. Rudbeck er altså strengt saglig, når han foreholder rigsrådet, at eftersom man i alle de år har set gennem fingre med ElPs, som han, Rudbeck, ganske vist rent personligt afskyr, så er det uberettiget at falde over og konfiskere kollegaens Clenodium, der må betragtes som kun endnu et skud på det af rådet åbenbart tålte ElPs-træ!

Da der er endnu mere i den pågældende udtalelse af Rudbeck, der fortjener opmærksomhed i vor sammenhæng, skal den mig tilgængelige del hermed citeres in extenso. Rudbeck siger,

> "att effter dedh för detta intet haffver varit förbudit något att tryckja, man och elljest veet, att Torsten Johansson Spelman haffver fritt fått tryckja och förandra hvadh psalmer han haffver velat, booktryckjaren Christoffer Reussner haffver och tryckt och insatt och uteslutit hvad psalmer han haffver velat, förmene dee samptligen, att hans vyrdigheet kan vara ändskyllat". 25)

Ved siden af Torsten Spelman anklages altså bogtrykkeren Christoffer Reussner for at have forvansket salmebogen. Hermed sigter Rudbeck, mener Fransén [26], til den udgave af ThSwPs, som Reussner besørgede i Stockholm 1622/23. Den var nemlig et pirattryk af ThSwPs Upsala 1616, med den principielle forskel, at Reusner tilføjede en gradualsalmetabel. "Detta förhållande påtalades sedan av Upsalatraditionens företrädare och av Joh.Rudbeck i rådet i samband med dettas aktion mot Paulinus Gothus' Clenodium." [27] Fransén har dog ikke ret i denne identifikation. Rudbeck bebrejder udtrykkeligt Christoffer Reusner at have "insatt och uteslutit..psalmer", og det ville han næppe gøre, hvis Reusners brøde bestod i tilføjelsen af en gradualsalmetabel! Man kan heller ikke se nogen rimelighed i, at Rudbeck i et og samme åndedrag skulle dadle

25) Riksrådets protokol for 6. november 1635, citeret efter Fransén 263.
26) Fransén 199.
27) ibidem.

dels Rhyaranders nyskabelse af en salmebog fra 1590erne, dels et Reusner-pirättryk anno 1623 af den officielle salmebog.

Nej, Rudbeck angriber med de to navngivne personer én og samme sag, nemlig fremkomsten af ElPs. Og eftersom Rudbeck udtaler sig overfor rigsrådet i en sag, som han må formodes som indkaldt vidne at have sat sig grundigt ind i, og eftersom han selv i 1622 havde udgivet en selvstændig og genuin salmebog og derfor må formodes at kende sin tids salmehistorie særdeles vel, ja, være eksperten i salmebogshistorie - den tids Arvastson om man vil - så er der grund til at betragte ovenstående ekspertudtalelse som en vigtig kilde til korrekt historisk oplysning om ElPs-traditionens begyndelse. Rudbeck siger altså, at 1. udgaven af ElPs er besørget af T.J.Rhyarander. Han har "fritt fått tryckja och förandra hvadh psalmer han haffver velat". En følgende revideret udgave, måske 2. udgaven, er trykt af Christoffer Reusner i Rostock 1602. Reusner har været ansvarlig udgiver af dette tryk, han har "insatt och uteslutit hvad psalmer han haffver velat". Det er akademikeren Rudbecks måde at udtrykke på, hvad forretningsmanden Reusner selv formulerer med ordene "öffuerseedd, medh flere Psalmer och Loffsånger förbättrat" (på titelbladet af ElPs 1602.)

Rudbeck tilkender altså Reusner en aktiv indsats ved udformningen af ElPs-traditionens 2. etape. Han har næppe været engageret ved trykningen af 1. udgaven. De tidligste tryk fra Reusners værksted i Rostock er fra 1599. Det drejer sig om småskrifter som Luthers lille katekismus[28] og et af danskeren Joh.Isaksen Pontanus forfattet latinsk skrift på 68 blade i qvarto [29]. Derudover kendes en halv snes andre Rostock-tryk, mest småskrifter [30]. Den nyfundne Een liten PSalmbook og Een liten Bönebook ser ud til at være Reusners i 1602 hidtil største arbejde. Der er således intet, som tyder på, at Rhyarander skulle have betroet Reusner at trykke 1. udgaven, der for øvrigt kan være blevet til allerede før Reusners tid som bogtrykker.

I Rudbecks karakteristik af Rhyaranders og Reusners virksomhed er det værd at hæfte sig ved, at mens den sidste kun har "tryckt och insatt och uteslutit" salmer, så har den første foruden at lade trykke en salmebog også befattet sig med at "förandra" salmer. Det må betyde, at Rhyarander har foretaget indgreb i foreliggende salmetekster og/eller -melodier. Er der i ElPs eksempler på ændring i salmetekster? Spørgsmålet lader sig naturligvis kun fyldestgørende besvare efter en minutiøs sammenligning af teksterne i ElPs 1602 med tilsvarende tekster i andre salmebøger, f.eks. det formodede hovedforlæg ThSwPs 1594. Det har jeg ikke indladt mig på. Jeg skal her kun gøre opmærksom på den eneste markante variantform, som jeg selv er stødt på.

---

28) Borchling & Claussens Niederdeutsche Bibliographie nr.2645.
29) Lauritz Nielsens Dansk bibliografi nr.1337.
30) Borchling etc. nr.2678, 2694, 2729, 2769, 2786, 2811, 2815(?), 2897, 2968, 3113.

Nr.99, med overskriften "Afftonsignelse", har følgende begyndelse:

SOlen haffuer sigh från oss wendt/
Och daghen haffuer sigh nw ändt...

Den samme salme optræder allerede i salmebogstillægget F fra 1601, men der indledes den:

SOlen sigh från oss wender/
Och daghen haffuer sin ände..

Derudover er de to tekster identiske. Hvis denne variant er et repræsentativt eksempel på Rhyaranders indgreb, så har disse vel skyldtes metriske hensyn.

Vigtige nydateringer med ElPs 1602.

Fundet af en salmebog med 121 tekster, hvoraf de 28 er førsteforekomster, vil naturligvis gribe ind i den traditionelle datering af salmerne. Hovedparten af de 28 salmer er blevet til 8 til 12 år førend hidtil antaget. Det kan f.eks. få betydning, når man vil forfatterbestemme anonyme salmer. Således har navnet S.A.Forsius slet ikke været inde i billedet under den nærmere behandling af ElPs 1602. Derimod er T.J.Rhyarander blevet nævnt adskillige gange.

For Den Svenska Psalmboken 1937 kan der blive tale om at rette i de historiske oplysninger ved flg. salmer:

Nr.155 (ElPs nr.44) NÄr wij j höghsta nödhen ståå. Der rettes til "Svensk övers. 1602".

Nr.288 (ElPs nr.59) HERRE Jesu Christ/ Min Frelsar tu äst. Der rettes til "H.Christensøn Sthen (1589). Svensk övers. 1602". (Forresten bør Sthens data i forfatterlisten rettes til "(1544 - 1610), prost och kyrkoherde i Malmö".)

Med den svenske tekst i ElPs 1602 har vi sandsynligvis den hidtil ældst kendte tekst til Sthens salme. Tidens tand og flittig brug har nemlig tæret og opslidt alle de tidlige oplag af En liden Vandrebog, hvori Sthens salme findes. 1.oplaget er sandsynligvis kommet i 1589, men de nu ældst bevarede tryk af Vandrebogen er et fragment, der af typografiske årsager dateres til omkr. 1610 (se herom O.Walde: Ett sällsynt dansk tryck, Gotländskt Arkiv X, Visby 1938, 35) samt et velbevaret, men udateret tryk af københavnerbogtrykkeren Salomon Sartor, der fungerede 1612 - 1644 (se herom A.Malling: Sthens Vandrebog, Dansk teol. tidsskrift, Kbh 1952, 152).

Den danske tekst har akrostikon HANS ANNO, hvad der har ført til forskellige teorier, der er refereret i Mallings Dansk Salmehistorie I,283ff. HANS er i alt fald digterens fornavn, men det er blevet forvansket i den svenske tekst. Bemærkelsesværdig er salmens placering i ElPs blandt hymnerne ved Kristi fødsel. Den er altså gjort til en julesalme. Der er fra Sthens side intet, som lægger op til den tolkning. Her følger teksten som den er trykt i ElPs 1602 nr.59:

En trösteligh Loffsång til
Christum Gudz
Son.
Vnder the Nodher: Jagh
weet migh itt blomster/ etc.

[1] HERRE Jesu Christ/ Min Frelsar tu äst/ På tigh iagh hoppas allena/ Jagh troor på tigh/ förlåt ey migh/ så älen= digh/ Migh tröster titt ord thet reena.

[2] Ifrå tijn wilia/ wil iagh ey skilias/ At iagh tigh troligh kan dyrkia/ Tu äst min Gudh/ lär migh tijn budh/ all min tijdh vth/ Tu migh j troona styrckier.

[3] Nw wil iagh ware/ o Jesu käre/ Hwar tu migh helst wilt haffua/ Jagh slutar tigh in/ j mitt hierta och sinn/ O Herre min/ Medh all tijn nådh och gåffuor.

[4] Så innerligh/ förlåter iagh migh/ Alt på tin gunst och nå= dhe/ O Jesu sööt/ hielp migh aff nödh/ genom tin dödh/ Frels migh aff alzköns wå= dhe.

[5] All mijn tillijt/ nw och al= tijdh/ Haffuer iagh til tigh o HERRE/ Tu äst mijn tröst/ titt ord och röst/ j all mijn brist/ Mijn hiertans glädhie må ware.

[6] När sorghen migh trän= ger/ effter tigh migh länges/ Tu kant mig bäst hughswala/ Then tu wilt bewara/ han är vthan fahra/ tu migh förswa= ra/ Tig wil iagh migh befala.

[7] Nw weet iagh wist/ o Jesu Christ/ Tu wilt migh aldrigh förlåta/ Tu sägher iw så/ kal= la tu migh på/ hielp skalt tu fåå/ Aff all tijn sorgh och wå= dha.

[8] O giffue thet Gudh/ wij eff= ter titt budh/ Kunne oss så skicka tilsamman/ At wij medh tigh/ ewinnerligh/ j himmel= rijk/ Måghe leffua j saligheet Amen.

Teksten i AndPsW, aftrykt Beckman 513, har disse iøjnefaldende varianter:
Overskriften: Een tröstligh Wijsa...Jagh weet itt Blomster...
Strofe 4: Sannerligh, Förlåter iagh migh...
Strofe 6: Effter tigh migh förlänges...

Nr.310 (ElPs nr.24) GVdh är wår starckheet och tilflijcht. Der rettes til "Svensk övers. 1602". Er næppe af Forsius, som Lövgren 293 hævder.

Nr.325 (ElPs nr. 94) HWadh min Gudh wil/ Altijdh thet skeer. Liedgren 236 og Fransén 198 kender tidligst salmen fra 1610. Oscar Lövgren i Psalm- och Sånglexikon 1964, 12 oplyser, at den svenske oversættelse udkom før 1601 gennem et udateret skillingtryk. I Den svenska Psalmboken er den dateret til 1601. Vi kan konstatere, at den i alt fald findes i ElPs 1602.

Nr. 592 (ElPs nr.116) MIgh gör stoor lust och glädhie. I det mig tilgængelige eksemplar af Petrus Johannis Gothus' forsvenskning af Martin Mollers Manuale de præparatione ad mortem, Rostock 1604, fandtes såvidt jeg kunne konstatere kun den tyske tekst til denne salme. Jeg formoder, at Liedgren s.189 husker fejl, når han har set en svensk oversættelse i dette skrift. Derved bliver det også problematisk, om Petrus Johannis Gothus har oversat salmen. Jeg foreslår rettet til "Svensk övers. 1602".

Nr. 604 (ElPs 1608) O Gudh wij loffue tigh/ O Gudh...Denne oversættelse af Te Deum kendes gennem Haapalainens fremdragelse af Forsius' koralhæfte nu allerede i 1608. Vi kan altså forbedre "Svensk övers.1614" til "S.A.Forsius 1608".

Nr. 606 (ElPs nr.52) IN dulci jubilo, Siunger på jorden boo. Denne makaroniske salme anføres i salmebogen 1937 at være "Svensk övers. 1582." Det har ikke været mig muligt at kontrollere rigtigheden heraf. Men forholder det sig virkelig sådan, har vi her det tidligste livstegn fra digteren Torsten Johannis Rhyarander. For at salmen er Rhyaranders, fremgår af initialerne T.J.R. under teksten i ElPs 1602. Anonymiteten er altså ophævet, og der bør nu stå "T.J.Rhyarander" under nr.606. Hvorvidt årstallet skal være 1582 eller 1602 kan jeg ikke afgøre, førend jeg véd, hvordan 1582-teksten fremtræder. Men her er i alt fald 1602-teksten:

A L I V D

IN dulci jubilo, Siunger på
jorden boo/ All wår hier=
tans glädie ligger in præsepio,
Och skijn som Solen wijdha/
Matris in gremio, Alpha es & O,
Alpha es & O.

O Iesu parvule, tijn nådhe
migh betee/ Trösta mit hierta
och sinne/ O puer optime, låt
migh tijn godheet finne/ O
princeps gloriæ, trahe me post
te, trahe me post te.

O patris charitas, o nati leni-
tas, Wij wore alle förderffuat/
per nostra crimina, Så haffuer
han oss förwerffuat/ cælorum
gaudia, Eya wore wij thär/ E=
ya wore wij thär.

Vbi sunt gaudia, I then hel=
gha stadh/ Ther the Englar
siunga/ nova cantica, Och the
klocker klinga/ Regis in curia.
Eya wore wij thär/ Eya wore
wij thär.

T.J.R.

Nr. 608 (ElPs nr.93) Förläna oss Gudh så nådeligh/ Fridh... Oplysningen "Svensk övers. 1602" er, hvor den så måtte stamme fra, i alt fald nu blevet bekræftet.

Opbygningen af ElPs.

Fundet af ElPs 1602 betyder en omvurdering af den banebrydende betydning, som man hidtil har tillagt "Andelige Psalmer och Wijsor" fra 1614 [31]. Den nyskabende salmebog eksisterede allerede i 1602 og er sandsynligvis første gang kommet indenfor tidsrummet 1594 - 1600. Hvorledes 1. udgaven af ElPs har set ud, véd vi intet om ud over, at forskellen mellem 1. og 2. udgaven iflg. biskop Rudbeck består i Reusners tilføjelser og udeladelser af visse salmer. Men det behøver ikke have ændret grundstrukturen i salmebogen. Reusner er jo ikke ude på at lave sin egen salmebog. Han vedkender sig at bygge videre på Rhyaranders salmebog ved at bevare dennes initialer under ikke mindre end tre salmer. Reusner har næppe omgrupperet salmer, men højst indført eller udeladt grupper af salmer i den forhåndenværende Rhyarander-salmebog. Vi kan derfor godt regne med, at det er Rhyarander og ikke Reusner og slet ikke Forsius, der har struktureret ElPs.

Karakteristisk for ElPs er, at den opgiver den traditionelle indledning af salmebogen med de nytestamentlige cantica (dvs. Zacharias' lovsang, Magnificat og Nunc dimittis, der falder bort. Derimod bevares S. Ambrosij och Augustini Loffsong, O GVDH wij loffue tigh, men under afdelingen Tronnes Artikler, nr.7). I stedet begynder salmebogen med katekismesalmerne, en praksis, der danner skole, idet den overtages af Rudbeck i hans Enchiridion og Paulinus Gothus i Clenodiet,ja , i Ubsalapsalmboken 1645 og Psalmboken 1695. Katekismesalmerne er ordnet i den traditionelle rækkefølge: budene (nr.1-3), troen (nr.4-7), fadervor (nr.8-10), dåben (nr.11), nadveren (nr.12-13).

2. hovedafsnit (nr.14-47) angives at rumme Davidssalmer. Dette forhold er dog ikke uden problemer. Efter nr. 42 bemærkes: "Ende på Davidz Psalmer". Nr. 43-47 er parafraser over bibelsteder, bl.a. to Davidssalmer. Hvorfor er disse to Davidssalmer skilt ud? Kunne det mon tænkes, at nr.43-47 er Reusners tilføjelse i 2.udgaven? Det er dog næppe sandsynligt, eftersom nr. 45 bærer Rhyaranders initialer.

3. hovedafsnits Någhra Hymner (nr.48-72) dækker over salmer til kirkeårets fester. Men der mangler overskrifter til at markere, hvilke salmer der hører til hvilke højtider. Er det således umiddelbart indlysende, at Sthens HERRE Jesu Christ/ Min Frelsar tu äst (nr.59) hører til blandt julesalmerne? Kunne ikke sætningen "genom tin dødh" i vers 4 berettige en placering blandt de derpå følgende salmer om Jesu lidelse og død? I den senere ElPs-tradition regnes nr.59 blandt julesalmerne, men det giver os ingen ret til at tage for givet, at dette også var Rhyaranders eller Reusners mening. Vi kan foretage flg. opdeling af hymnerne: Jesu fødsel (nr.48-58/59), Jesu lidelse og død (nr.59/60-61), Jesu opstandelse (nr.62-67), Helligånden, pinse (nr.68-72).

31) Fransén 199ff.

4. hovedafsnit, Någhre andre sköne och Andelighe wijsor (nr.73-122) er en brokkasse for alle de salmer, der ikke har været plads til i de tre frg. hovedafsnit. Blandt den første gruppe (nr.73-94), der ikke er nærmere karakteriseret, er der sådanne, som i en dogmatisk inddelt salmebog som f.eks. Hans Thomissens var blevet anbragt under rubrikkerne Ordet: nr.77, Christi person og embede: 79, 88, Loven og evangeliet: 80, Korset: 81, 84, Bod: 82, 92, Bøn og taksigelse: 83, 93, Død og begravelse: 85, 86, 94, Dommedag: 87.

De følgende salmer er inddelt i grupper ved hjælp af overskrifter. Morgen- og aftensalmer: nr.95-99, måltidssalmer: nr.101-102. Men derpå kommer tre dødsberedelsessalmer (nr.103-105) uden overskrift! Hvad der i Hans Thomissens salmebog er samlet i en fællesrubrik "Om Døden oc Begraffuelse" er åbenbart her delt op i dels dødssalmer, dels begravelsessalmer. For nu følger Någhra Sånger til the dödhas begraffning nr.106-110. Igen mangler en overskrift, denne gang til bryllupssalmerne nr.111-114. Derpå følger litaniet nr.115 og en salme på 53 vers om det evige liv. Salmebogen rundes af med Sex sköne andelighe Wijsor, der bl.a. rummer tre morgen- og aftensange.

ElPs 1602 er til en vis grad præget af dårligt redaktionelt arbejde. En omhyggelig redaktør ville ikke i den grad sjuske med overskrifterne. Han ville også have søgt at samle beslægtede emner mere end tilfældet er. De seks afsluttende viser er tydeligvis et tillæg og må sikkert regnes for nytilkomne i 1602. De er nok en af Reusners tilføjelser. Åbenbart har han ikke vovet at stikke disse viser ind i deres emnemæssige sammenhænge. De tre morgen- og aftenviser nr.119, 120 og 122 således ind blandt nr. 95-99. Hvad der i øvrigt er nytilkommet i 1602, er det uforsigtigt at gisne om. Det redaktionelle sjusk må have været følt utilfredsstillende af brugerne, og den senere ElPs-tradition udbedrer da også nogle af ujævnhederne.

En anden forklaring på de redaktionelle uregelmæssigheder og inkonsekvenser kan være, at de ikke så meget skyldes sjuskeri som Reusners veneration overfor Rhyaranders salmebog. Den manglende dristighed til at gennemføre konsekvens i 2. udgaven får denne til at tage sig ud som udygtigt arbejde. Den forklaring forudsætter, at ElPs og dens første udgiver Rhyarander har været tillagt en vis autoritet. Tør vi mon gætte på, at Reusners tilbageholdenhed med større redaktionelle indgreb skyldes respekt for en salmebog, der har kong Karl IX's bevågenhed?

En liten Bönebok 1602.

Det er nærliggende også kort at beskrive den ElPs 1602 medindbundne bønnebog. Den har vor interesse ikke mindst derved, at det er gennem den, vi erfarer, hvem der har trykt ElPs 1602 og hvornår. En liten Bönebok har på det hertugelige bibliotek i Wolfenbüttel signaturen Tl 646(2) og er trykt i forlængelse

af salmebogen. Mikrofilm af bønnebogen skulle på dette tidspunkt være at finde på biblioteket i både Stockholm og København.

En liten Bönebok. Rostock: Christoff Reusner (Forlægger: Herman Sulken, Stockholm), 1602. 12°.

Een liten | Bönebook/ ther=| vthiñan några Chri=| stelighe Böner författ=| tadhe äre.| Allom Gudhfruchtighom | och frommon daghlighen til | at bruka ganska nödh=| törfftighe.| [Frise] | Rostock | Anno MDCII.

Bl. A v: Cyprianus lib. 1. Epist. I. A 2r: Een Christeligh Böön/ när man gåår til Kyrckia.

Bl. Q 4v: Tryckt i Rostock aff | Christoff Reusner.| ANNO | M.D.CII.| På Herman Sul=| kens Börgares och Bookfö=| reres j Stockholm bekåst=| ning/ Och findis | hoss honnom til| köps.

Under mit sidste ophold på Kungl.Bibl. nåede jeg ikke at foretage en fuldstændig kortlægning af hele bogens bønnemateriale. Dog kan det fastslås allerede nu, at det er et udpræget kompilatorisk arbejde. Af de 64 bønneenheder, som jeg har valgt at inddele bogen i, har jeg fundet forlæg til i alt fald 52. Af disse stammer 26, nemlig nr. 3-4, 6-8, 10, 14-18, 20, 23, 25-26, 32-40, 46-47 (min nummerering) fra den Catechismus...Item en liten Bönbok, hvormed 1567-Psalmboken og dens senere oplag er indbundet. 18 længere bønner, nr. 2, 9, 11-13, 19, 21-22, 24, 27-31, 48-49, 53, 56, er hentet fra den svenske 1567-oversættelse af Joh. Avenarius' berømte bønnebog. Tre bønner, nr.50, 54-55 kan være fra Mårten Helsings bønnebog, ligeledes fra 1567. Fra Bibelen, 2.Krøn.20 og Psalteren, stammer nr.5, 61-64. Derudover har jeg fundet nr.41, 52 og 58 i dansk oversættelse i danske bønnebøger fra sidste halvdel af 1500-tallet.

Een liten
Bönebook / ther-
vthiñan några Chri-
stelighe Böner författ-
tadhe äre.
Allom Gudhfruchtighom
och frommom daghlighen til
at bruka ganska nödh-
törfftighe.
Rostock
Anno M D CII.

Titelbladet til Een liten Bönebook

Skulle man fra svensk side være interesseret i en mere detaljeret undersøgelse af Een liten Bönebook 1602 og dens senere udvikling, som den f.eks. kommer til udtryk i reviderede udgaver fra 1626 og 1651, vil jeg ikke være uvillig til at gå videre med sagen. David Lindquist synes i sine Studier i

den svenske andaktslitteraturen under stormaktstidevarvet, Stockholm 1939 at have overset denne jævnligt genoptrykte og derfor sikkert ret populære bønnebog.

To smålændinge.

Som det vil kunne ses af det gengivne titelblad til ElPs 1602, har en Joannes Petræus ejet og indskrevet sit navn i det fundne eksemplar. Det kan synes at være halsløs gerning at søge efter en person lydende et så almindeligt navn. Imidlertid kan eftersøgningen begrænses ganske væsentligt. ElPs 1602 findes på Herzog August Biblioteket i den såkaldte Mittlere Aufstellung, dvs. en bogbestand, der ganske vist er tilgået biblioteket over en meget lang årrække (fra begyndelsen af det 18. årh. indtil 1949). Men det drejer sig især om gamle bogbestande fra rige fyrstelige samlinger, således biblioteket efter hertug Ferdinand Albrecht af Braunschweig-Lüneburg (1636-1687), hertug Ludwig Rudolf af Braunschweig-Lüneburg (1671-1735) og hertug Karl I. af Braunschweig -Lüneburg (1730-1780). [32] Da eksemplaret af ElPs 1602 er pænt og velbevaret, er det nok tidligt blevet indlemmet i et af fyrstebibliotekerne. Navnetrækket Joannes Petræus må altså hidrøre fra en tidlig hånd. Forklaringen på, at den svenske bog er havnet i et tysk fyrstebibliotek, er vel, at en af fyrstens opkøbere har fundet bogen på tysk grund - dette behøver naturligvis ikke være tilfældet. De bogelskende fyrsters opkøbere rejste lange veje for at foretage deres indkøb - og så har salmebogen nok oprindelig været ejet af en svensker, der har rejst og måske boet i Tyskland, altså sandsynligvis en studeret mand.

Intet af dette taler imod, at salmebogens ejer kan have været salmedigteren Johannes Petræus, der stadig er repræsenteret i Den svenske Psalmboken med tre fra tysk oversatte tekster. Om Petræus vides kun lidt. Han antages at være født i Jönköping i midten af 1600-tallet [33]. Måske levede han fra omkr. 1640 til omkr. 1700 [34]. Han kendes kun gennem sine oversættelser af to tyske opbyggelsesbøger, hvoraf den ene, der rummer flere salmer, er trykt i 1693. Smålændingen Johannes Petræus er sidst omtalt i Växsjö stifts hembygdskalender 1972, i en artikel af F. Hyltén-Cavallius om Smålänningar i psalmboken. Flere andre smålandske digtere figurerer heri, men læserne af nærværende afhandling vil savne én: den kongelige hofkapelmester Torstenius Johannis Rhyarander, der som tidligere omtalt underskrev sig Smalandius. Navnet Rhyarander, som Hyltén-Cavallius ikke kender, har næppe været ukendt af landsmanden Johannes Petræus. Derom vidner hans besiddelse af Een liten PSalmbook.

Fortsættes i næste nummer.

---

32) Paul Raabe: Die Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel, Bestände - Kataloge Erschliessung, Wolfenbüttel 1971, 17.
33) Oscar Lövgren: Psalm- och Sånglexikon, 528.
34) Liedgren 285.

Anmeldelser

Engelske salmer

Alfred Schøning: Engelske salmer, oversat til dansk og forsynet med historiske oplysninger (185 s. Kr.29,9o. Lohses Forlag. 1971).

ved Niels Knud Andersen

Det er meget fortjenstfuldt af pastor Schøning, at han gennem sine engelske salmeoversættelser har villet give os indblik i den rige og skønne engelske salmedigtning. Vor salmebog er som bekendt stærkt tysk orienteret. Først i det 19.årh. begyndte man at vende blikket mod vest. Grundtvig har overført et stort antal engelske salmer til dansk. Fra en lidt senere tid kan især nævnes C.J.Brandt og Chr.Ludwigs. De følgende sangbøger har et rigeligt udvalg af åndelige sange fra England og Amerika, oversat af H.P. Mollerup, Henry Ussing, Svend Rehling, Olfert Ricard o.fl.a., medens salmebøgerne kun har forholdsvis få oversættelser fra den angelsaksiske verden. DDS har 22 og KH 14.

Pastor Schønings salmeantologi er blevet en nydelig publikation i rødthvidt omslag med ialt loo nr. Salmerne er ordnet efter samme princip som i DDS, desuden er der indholds- og forfatterregistre, så at man kan orientere sig. Endvidere er der melodiangivelse, og enkelte salmer, der i England synges til særlig yndede melodier, har noder. Efter hver salme anføres, hvor den findes i de gængse engelske salmebøger. Indledningen bringer en kort historisk oversigt over engelsk salmedigtning, og ved de enkelte salmer findes oplysninger om forfatter, salmens oprindelse, indhold, udbredelse etc. På denne måde fører bogen os lempeligt ind i en stor og rig verden med engelsk salmesang. Man fornemmer at forf., der gennem familieforbindelse til England har haft anledning til at stifte bekendtskab med sit emne, virkelig er fortrolig med den engelske kirkes sang, og dette kommer nu læseren til gode derved, at han kan pege på de salmer, der er særlig karakteristiske og hyppigst benyttede. Vi har hermed fået en salmeantologi med et repræsentativt udvalg af de bedste og mest udbredte engelske salmer. Man kunne have ønsket, at bogen var blevet afsluttet med en litteraturfortegnelse over engelsk salmedigtning og salmehistorie til bedste for den, der gennem denne introduktion føler sig tilskyndet til at trænge dybere ind i emnet.

Det er naturligvis meget vanskeligt at overføre den fine engelske poesi til dansk. Forf. siger herom i forordet: " De salmer og åndelige sange, som her fremlægges, er ufuldkomne i deres oversættelse; men jeg har bestræbt mig for at gengive indholdet så godt, som det har været mig muligt". - Nedenfor følger nu nogle prøver. For at læseren også kan få et indtryk af den engelske salme har jeg tilføjet dennes tekst.

Hark! the herald-angels sing

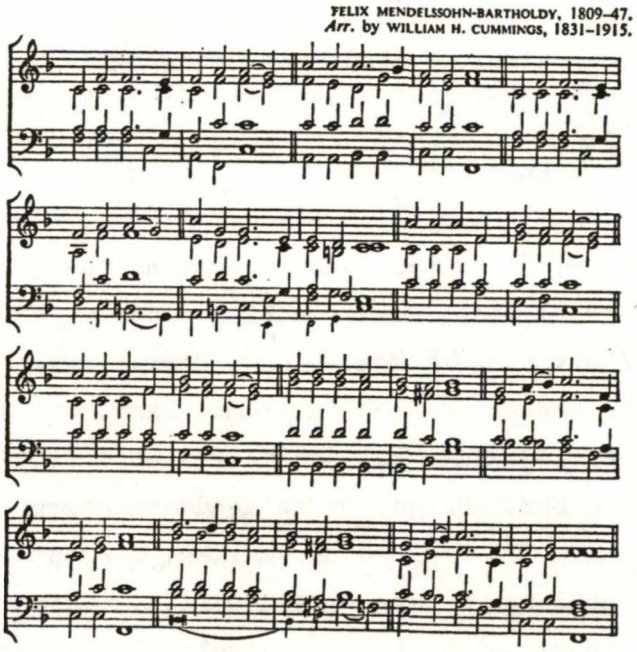

Hør, hvor engleskarens sang
toner lifligt over vang:
Ære være Gud i løn
for nyfødte kongesøn,
fred på jord, Guds velbehag
siden hans forsoningsdag.
Glæd jer, alle folk på jord,
syng med himlens englekor!
Kristus født i Betlehem:
Himmerige blev vort hjem.

Kristus, herlighedens drot,
kom fra himlens gyldne slot,
evighedens majestæt
jomfrufødt af Davids æt.
Underfuldt at tænke på:
klædt i kød min Gud jeg så,
Jesus, vor Immanuel,
gik omkring og gjorde vel.
Kristus født i Betlehem:
Himmerige blev vort hjem.

Krybben var hans kongestol.
Som retfærdighedens sol
han med liv og lægedom
under sine vinger kom,
lod sig føde for at fri
os fra syndens slaveri,
skænke jordens børn engang
en opstandelse med sang.
Kristus født i Betlehem:
Himmerige blev vort hjem.

Hark! the herald-angels sing
Glory to the new-born King,
Peace on earth, and mercy mild,
God and sinners reconciled.
Joyful, all ye nations, rise,
Join the triumph of the skies;
With the angelic host proclaim,
"Christ is born in Bethlehem".
Hark! the herald-angels sing
Glory to the new-born King.

Christ, by highest heaven adored,
Christ, the everlasting Lord,
Late in time behold him come,
Offspring of a virgin's womb.
Veiled in flesh the Godhead see;
Hail, the incarnate Deity,
Pleased as Man with man to dwell,
Jesus, our Immanuel!
Hark! the herald-angels sing
Glory to the new-born King.

Hail, the heaven-born Prince of Peace!
Hail, the Sun of Righteousness!
Light and life to all he brings,
Risen with healing in his wings.
Mild he lays his glory by,
Born that man no more may die,
Born to raise the sons of earth,
Born to give them second birth.
Hark! the herald-angels sing
Glory to the new-born King.

Charles Wesley, 17o7-88
(1743)

Love Divine, all loves excelling

Melodi: "Hyfrydol" af R.H.Prichard, 1811-87,
eller "O, du store sejervinder". D.K.330.

Kærlighed, som ej har lige,
Himlens glæde, kom til jord,
du, Guds Søn fra Himmerige,
gør din nåde mod os stor!
Kom til hver en fattig synder
med din frelse og din fred;
du, som selv alt godt begynder,
kom til os fra Himlen ned!

Gyd din Ånd i vore hjerter,
kærligheds og sandheds Ånd,
som kan stille alle smerter,
løse alle fangers bånd.
Kom til os og lad os smage
godhed og barmhjertighed;
liv og kraft du har til svage,
Gud ske tak i evighed!

O, fuldfør i os din frelse,
så vi hist må for dig stå
fuld af lykke, fuld af helse,
rene ind i Himlen gå.
Når vi skuer dig på tronen
i din glans og herlighed,
for din fod vi lægger kronen,
du os gav i kærlighed.

Love divine, all loves excelling,
Joy of heaven, to earth come down,
Fix in us thy humble dwelling,
All thy faithful mercies crown.
Jesu, thou art all compassion,
Pure unbounded love thou art;
Visit us with thy salvation,
Enter every trembling heart.

Come, almighty to deliver,
Let uss all thy grace receive;
Suddenly return, and never,
Never more thy temble leave.
Thee we would be always blessing,
Serve thee as thy hosts above;
Pray, and praise thee, without ceasing,
Glory in thy perfect love.

Finish then thy new creation:
Pure and spotless let us be;
Let us see thy great salvation,
Perfectly restored in thee;
Changed from glory into glory,
Till in heaven we take our place,
Till we cast our crowns before thee,
Lost in wonder, love, and praise.

Charles Wesley, 1707-88
(1747)

Thy hand, o God, has guided

Melodi: Befal du dine veje. D.K. 22b.

Din hånd, o Gud, har ledet
din flok fra slægt til slægt;
der underfuldt er skrevet
om Herrens varetægt.
Vort folk din godhed kendte,
vi lærte dine bud
af vidner, du os sendte:
Een tro, een dåb, een Gud.

Herolder budskab bragte
til store og til små,
om Himlens Gud at agte,
hans nåde ej forsmå.
Og det var deres lære,
der kom som sendebud:
Een kirke, der skal være,
een tro, een dåb, een Gud.

I mange mørke dage
og gennem nødens tid
disciplene, skønt svage,
har kæmpet troens strid.
Budskabet om Guds frelse
fra synd og død gik ud
til lægedom og helse.
Een tro, een dåb, een Gud.

Din nåde skal ej glippe,
dit værk ej gå i stå;
du vil os aldrig slippe,
til sidst du sejr skal få.
Da skal dit navn man ære,
din kirke blev din brud,
vort emne da skal være:
Een tro, een dåb, een Gud.

Thy hand, o God, has guided
Thy flock, from age to age;
The wondrous tale is written,
Full clear, on every page;
Our fathers owned thy goodness,
And we their deeds record;
And both of this bear witness:
One Church, one faith, one Lord.

Thy heralds brought glad tidings
To greatest, as to least;
They bade men rise, and hasten
To share the great King's feast;
And this was all their teaching,
In every deed and word,
To all alike proclaiming:
One Church, one faith, one Lord.

Through many a day of darkness,
Through many a scene of strife,
The faithful few fought bravely,
To guard the nation's life.
Their Gospel of redemption,
Sin pardoned, man restored,
Was all in this enfolded:
One Church, one faith, one Lord.

Thy mercy will not fail us,
Nor leave thy work undone;
With thy right hand to help us,
The victory shall be won;
And then, by men and angels,
Thy name shall be adored,
And this shall be their anthem:
One Church, one faith, one Lord.

Edward Hayes Plumptre, 1821-91

Thou, to whom the sick and dying

Melodi: Jesus, Jesus, Jesus sigter.D.K.227

Du, om hvem de syge trængtes,
for du vakte deres håb,
du med helse altid længtes
at besvare deres råb,
hør vor bøn, o Jesus, hør
bønnen ved din nådedør.

Alle sorger, alle smerter,
er de store, er de små,
fortid, fremtid ej forfærder,
når kun dig vi stoler på;
alt vi lægger for din fod,
vær os nådig, vær os god.

Alle trætte, syge, svage,
som til kærlig hjælp har trang,
lær os lindre deres plage,
bære byrder uden tvang;
offersindet nu som før
læres ved din nådedør.

Hjælp mig dig som Mester hylde
med mit hjerte, hånd og mund,
kærlighedens lov opfylde,
trøst at bringe hver en stund;
tænd i mig din offerild
ved din nåde, stærk og mild.

Så skal sygdom, synd og sorger
svinde ved din lægedom;
prise vil din himmelborger
nådens evangelium,
når han, fri fra synd og sår,
for din nådetrone står.

Thou to whom the sick and dying
Ever came, nor came in vain,
Still with healing word replying
To the wearied cry of pain,
Hear us, Jesu, as we meet
Suppliants at thy mercy-seat.

Every care, and every sorrow,
Be it great, or be it small,
Yesterday, - to-day, - to-morrow, -
When, - where'er it may befall,
Lay we humbly at thy feet,
Suppliants at thy mercy-seat.

Still the weary, sick, and dying
Need a brother's, sister's, care,
On thy higher help relying
May we now their burden share,
Bringing all our offerings meet
Suppliants at thy mercy-seat.

May each child of thine be willing,
Willing both in hand and heart,
All the law of love fulfilling,
Ever comfort to impart;
Ever bringing offerings meet
Suppliants to thy mercy-seat.

So may sickness, sin, and sadness
To thy healing virtue yield,
Till the sick and sad, in gladness,
Rescued, ransomed, cleansed, healed,
One in thee together meet,
Pardoned at thy judgement-seat.

Godfrey Thring, 1823-1903

Bibelske salmer

arrangeret til fællessang
af Finn Ewald.
Luthersk Missionsforenings Højskole.

ved Ulrich Teuber

Gennem Luthersk Missionsforenings Højskole har Bistrup-organisten Finn Ewald udgivet en lille samling bibelske salmer, tilrettelagt efter det traditionelle engelske Chant-princip, med dertil komponerede salmodiformler. Samlingen indeholder 51 psaltersalmer, hvoraf 2 er delt, og 11 melodiformler i 4-stemmige udsættelser.

Chant-formlen er i sin oprindelige form baseret på at udnytte salmernes led-parallelisme, ved at starte hvert halvvers med en recitationstone af variabel længde og ved at slutte 1. halvvers med en kadence bestående af 3 toner og 2. halvvers med en kadence på 5 toner. Oftest bliver 2 vers slået sammen til en 4-linet strofe, der 2 gange gennemløber skemaet: recitationstone-1-2-3/ recitationstone-1-2-3-4-5.

De originale engelske formler noteres i hel- og halvnodeværdier, hvoraf den første helnode i hvert halvvers netop er recitationstonen, der indrettes efter tekstliniens længde: notationen o | dd | o || o | dd | dd | o || fortolkes således:

o | d d | o || o | d d | d | o ||
Herren er min hyrde, mig skal intet fattes, han lader mig ligge på grønne vange.

Ved tilrettelæggelsen af teksten går man ud fra kadencen og fratager det nødvendige antal stavelser fra hvert halvvers' slutning, altså minimalt 3, henholdsvis 5 stavelser. Da den tekststavelse, der falder lige efter formlens taktstreg, skal være betonet, bliver der brug for underdelinger af kadencenoderne i de tilfælde, hvor teksten ikke er tilgængelig for en binær fortolkning, eller hvor halvversets slutstavelse er ubetonet.

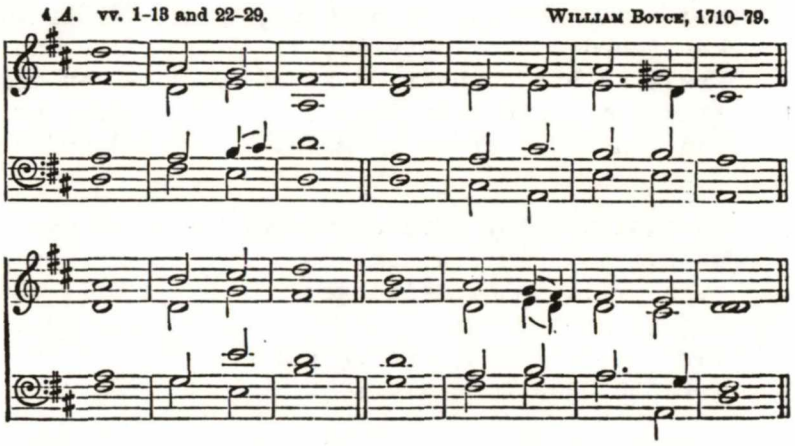

WE praise | Thee, O | God; || we ac- | knowledge · Thee to | be the | Lord. ||
2 All the | earth doth | worship · Thee, || the | Father | ever- | lasting. ||
3 To Thee all angels | cry a- | loud; || the | heavens · and | all the | powers there-in. ||
4 To Thee | cheru-bin and | seraph-in || con- | tinu-al- | ly do | cry, ||
5 'Holy, holy, holy; Lord | God of Sa- | baoth; ||
6 Heaven and earth are full of the | majesty | of Thy | glory.' ||
7 The glorious company of the a- | postles | praise Thee. ||
8 The goodly | fellowship · of the | prophets | praise Thee. ||
9 The noble army of | martyrs | praise Thee. ||
10 The holy Church throughout | all the | world · doth ac- | knowledge · Thee; ||
11 The Father of an | infinite | majes-ty; ||
12 Thine honourable, true, and only Son; *(13) Also the | Holy | Ghost the | Comfort-er. ||

Te Deum laudamus. Fra "The Church Hymnary"

Denne sidstnævnte regel, der netop giver den engelske chant sit særlige præg, er ikke taget i anvendelse hos Finn Ewald. Han foretager ingen underdelinger af kadencenoderne, men bruger i stedet for ligaturer - sammensløjninger af to toner over samme stavelse - for at få regnestykket til at gå op. Ydermere er hans strofeinddelinger betydeligt mere komprimerede end de engelske, så den oprindelige led-parallelisme ret ofte går tabt.

Melodiformlerne rammer i det store og hele de engelske forbilleders klanglige karakter. Som en pudsighed kan nævnes, at Finn Ewald har efterlignet skikken med at "slagte" kendte kirkesangsmelodier, idet han har brugt melodien til Vor Gud han er så fast en borg som model for salme 46, hvor han af hensyn til melodibegyndelsen har tilladt sig den eneste undtagelse fra skemaet ved at nøjes med to kadencetoner i stedet for tre.

46. SALME (vers 1-8)

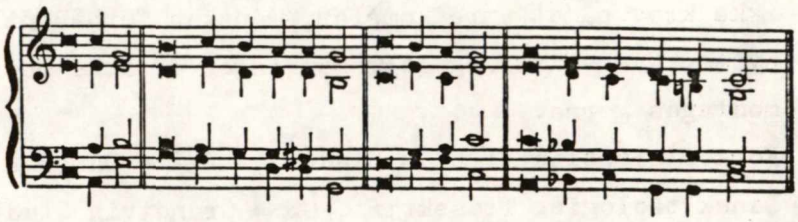

Gud er vor tilflugt og / styrke,
en hjælp i angster, prø/vet til fulde.
Derfor frygter vi ikke,
om jorden end / bølger
og bjergene styrter i / havenes skød,

om end deres / vande
bru/ser og syder
og bjergene / skælver
ved / deres vælde.

En flod og dens bække glæder / Guds stad,
den Højeste har helli/get sin bolig;
i den er Gud, den rokkes / ikke,
Gud bringer den / hjælp, når morgen gryr.

Folkene larmed, rigerne / vakled,
han løfted røs/ten, så jorden skjalv,
Hærskarers Herre er / med os,
Jakobs Gud / er vor faste borg.

Igennem de sidste par generationer har man forkætret den engelske chant som et misfoster i forhold til den rene gregorianske recitation, uden tanke på de værdier, som trods alt findes i den specielt engelske sangform: harmoniske muligheder, anvendelighed ikke blot som 1-stemmig, men som flerstemmig menighedssang etc. (Se f.eks. herom min artikel i Nordisk Musikkultur, 1955, nr. 1: Gregoriansk - Anglikansk - "Gelineau'sk"). Det er morsomt at se, hvordan interessen for chant'en er ved at vende tilbage, ikke blot i England, men f.eks. gennem svenske forsøg med denne form, efter at en "pilotgruppe" af svenske kirkemusikere i 1973 har foretaget en studierejse til King's College i Cambridge.

Finn Ewalds forsøg kan ses i sammenhæng med denne tendens, selv om denne første udgave måske ikke på alle punkter yder den engelske tradition fuld retfærdighed.

Ulrich Teuber.

Dansk Salmebibliografi 1961-1972

Ved Anne og Jens Lyster.

Det nedenstående er en sammenfatning af tre bibliografier, bragt i Jahrbuch für Liturgik und Hymnologie 1969, 1970 og 1973/74. Litteraturlisten gør ikke krav på at være komplet, men kan forhåbentlig være HM's læsere til lidt nytte. Nye salmer og salmesamlinger er ikke medtaget. Supplementer til listen modtages gerne.

Forkortelsesliste: bl = blad(e), DkÅ = Dansk kirkesangs Årsskrift, DTT = Dansk teologisk Tidsskrift, GS = Grundtvig Studier, HM = Hymnologiske Meddelelser, HS = Haderslev Stiftsbog, litt = litteratur, KS = Kirkehistoriske Samlinger, nord = nordisk, s = side(r), sb = salmebog, sbr = salmebøger, Vtb = Vartovbogen, DDS = Den danske Salmebog

I. Håndbøger, opslagsværker.

H. Bennike: Salmeordbog eller Konkordans til Den danske Salmebog. J.H.Schultz Forlag, Kbh 1970. 575 s. Alle substantiver og adjektiver i DDS, endv. mange verber er brugt som stikord, således at hver linie i DDS er gengivet med stikordene, alfabetisk ordnet, i kursiv.

H. Dahn: Salmehåndbog. En gennemgang af Den danske Salmebog. Nyt nordisk Forlag, Kbh 1968. 495 s. Følger nummerering i DDS og kommenterer kort og klart, historisk og exegetisk, hver enkelt salme. Salmevalgsliste til kirkeårets gudstjenester.

A. Malling: Dansk Salmehistorie. J.H.Schultz Forlag, Kbh 1962-66. Bind I-V, 2364 sider i leksikonformat. Her er samlet materiale om de tre sidste officielle salmebøgers tekster. Teksterne bringes som oftest i den oprindelige form efter førstetrykket. Også ældre (udenlandske) forlæg samt senere omarbejdelser er aftrykt eller omtalt. Hver salmegennemgang afsluttes med litt.liste. I Bd.5 er værdifulde navne- og salmeregistre.

A. Malling: Dansk Salmehistorie. Bd.VI-VII. Digterne A-K og L-Ø. J.H.Schultz Forlag, Kbh 1971-72. Bd.VI 422 s, bd.VII 379 s. Fyldige biografier over kendte og ukendte salmedigtere, alfabetisk ordnet. Littlister og tabeller over forekomsten af digternes salmer i nord. sbr.

S. Sørensen: Kirkens liturgi, 2. reviderede udg, Kbh 1969. 154 s. Overskuelig fremstilling af den danske kirkes liturgi. Salmevalgsliste.

II. Tekstkritiske udgaver, faksimiletryk, salmeudvalg.

Malmø-salmebogen 1533. Faksimiledition. I samarbete med Dansk-Skånsk Förening utgiven av John Kroon, Malmö 1967. 349 s. Efterskrift af Anders Malling, 46 s. Subskribentliste.

Ludwig Dietz' Salmebog 1536, udgivet af Universitets-Jubilæets danske samfund, ved N.K.Andersen, Akademisk Forlag, Kbh 1972. Faksimileudg. af tre sammenbundne skrifter: Nogle nye Psalmer oc Loffsange, 1536, Een ny handbog/ med Psalmer oc aandelige loffsange, 1529, og Thomas Venatorius' Een kort vnderwysning, 1529, alle trykt af Ludwig Dietz i Rostock. Salmerne er uden noder. Salmebogshistorisk efterskrift af N.K.Andersen, 117 s.

Hans Thomissøn: Den danske Psalmebog...Kiøbenhaffn 1569. Udgivet i facsimile af Samfundet Dansk Kirkesang. Dan Fog Musikforlag, Kbh 1968. Vor første landsdækkende salmebog, et fornemt Laurentz Benedicht-tryk med noder. Efterskrift af Erik Dal om Hans Thomissøns salmebog 1569 - 1676, En almen orientering og en speciel bibliografi, 76 s.

Thomas Kingo: Gradual/ En Ny Almindelig Kirke-Salmebog...Odense 1699. Udgivet i facsimile af Samfundet Dansk Kirkesang i anledn. af Mogens Wöldikes 70 årsdag. Andelsbogtrykkeriet Odense 1967. Efterskrift ved Erik Norman Svendsen (En salmehistorisk introduktion) og Henrik Glahn (Om melodiforholdene i Kingos Graduale). Tabula Gratulatoria.

F.C.Breitendichs Choral-Bog 1764. Udgivet i faksimile af samfundet Dansk Kirkesang, Dan Fog Musikforlag, Kbh 1970, (8) 240 (8) (5) s. Den danske pietismes koralbog, med oversigt over melodierne ved Henrik Glahn.

Anders Arrebo: Samlede Skrifter, Munksgaards Forlag, Kbh 1965 og 1968. Bd.I, II,1 og II,2. 1241 s. Udgivet af Det danske sprog- og litteraturselskab ved Vagn Lundgaard Simonsen. Samlet udg. af Anders Christensen Arrebos (1587-1637) skrifter. Bd.II,1 og II,2 indeholder Kong Davids Psalter Sangvijss vdsatt...1623 og 1627.

Hans Christensen Sthen: Udvalgte Salmer. Akademisk boghandel, Århus 1972, 24 s. Fotografisk optryk af nogle udvalgte salmer af H.C.Sthen (1544-1610).

III. Salmebogs- og koralbogshistorie.

K.L. Aastrup: Hans Thomissøns salmebog. I Vtb 1969, s.43-51. Salmebogen 1569 og dens betydning for DDS.

N.K.Andersen: Malmøsalmebogen af 1529. I Kyrka Folk Stat. Festskrift for Sven Kjöllerström, Lund 1967, s.216-234. 1.udg. trykt 1529 i Malmø er fiktiv. 1.udg. er derimod trykt 1529 i Magdeburg af Hans Meyer. Samme år genoptrykt i Rostock af Ludwig Dietz. Bogens forord viser indflydelse af en dansk Psalterudg. fra 1528. Titelbl af samme type som titelbl i Enchiridionudg 1525 eller 1526 fra Loersfeld i Erfurt.

N.K. Andersen: Lidt om salmebogens historiske oplysninger. i HM 1972, nr.3, s.2-5. Principielt om de hist. oplysninger i DDS.

E. Dal: Efterskrift til en Thomissøn-efterskrift. I Festskrift til Jens Peter Larsen 1972, s.29-34. Supplement til E.Dals bibliografi 1968 til Thomissøns salmebog.

D. Helander: Danskt pärmfynd från 1568: Hans Tausens Salmebog. I KS 1971, s. 58-99. Ved fund i bogomslag fra flere eksemplarer af samme bog (Confessio fidei, Stockholm 1593/94) er der som makulatur kommet en tabt udgave af Hans Tausens sb 1568 for dagen.

T. Borup Jensen & K.E. Bugge: Salmen som lovsang og litteratur I-II, Gyldendal, Kbh 1972. 276 og 214 s. I bd.1 genrebestemmelse af salmen og de danske sbrs historie, samt det fag-didaktiske om salmen i undervisningen. H.Glahn skriver om salmemelodierne i den danske tradition. Bd.2 indeholder indføringer i enkelte epoker samt analyser af nogle af salmerne fra disse epoker. Til sidst karakteriserer C.Thodberg K.L.Aastrups salmer.

J.P. Larsen: Koralbøger og Koralbogsproblemer siden Laubs Dansk Kirkesang. I DkÅ 1972, 76-103.

J. Lyster: Lidt om de danske titelbladskirker. I HM 1972 nr.4, s.10-15. Kong Frederik IX har personligt ønsket domkirkerne på titelbladet i DDS 1953. Dermed er traditionen fra 1852 fortsat.

J. Lyster: Fejlagtige historiske oplysninger i Salmebogen 1953 og Den svenska Psalmboken 1937. I HM 1972 nr.6, s. 28-31.

H. Magle: Nogle bemærkninger om Tønder Kirkemuseums udgaver af Varnæssalmebogen. I Danske Studier 1967, s.103-110. Om den danksprogede salmebog Flensborg 1717 af B.C.Ægidius.

A. Malling: Hans Thomissøns tilføjelser i salmebogens 2. udgave. I KS 1970, s.46-52. 2.udg.(ca.1570-73) giver nye oplysninger om forfatterne til 17 salmer, af hvilke 13 var anonyme i salmebogen 1569.

A. Malling: En røst fra folket. Beskrivelse og analyse af et anonymt salmehåndskrift. I KS 1967, s.391-410.

A. Malling: Hvordan opstod de historiske fejl i salmebogen? I HM 1972 nr.4, s.2-4.

A. Malling: Det sønderjyske salmebogsarbejde 1933-1953. I Sønderjyske årbøger 1964, s.436-450.

K. Mogensen: Messen i Hans Thomissøns salmebog. I KS 1971, s.100-129.

H. Hejselbjerg Paulsen: Sønderjydsk Psalmesang 1717-1740. Fra Ægidius til Pontoppidan. Christiansfeld 1962. Teologisk disputats. 423 s. Tysk resumé.

N. Schiørring: Nogle håndskrevne dansk-norske koralbøger fra det 18. århundredes første halvdel. I Natalicia musicologica Knud Jeppesen, Hafniæ 1962, s.253-265.

T. Schousboe: Nye koralbøger. I DkÅ 1963f, s.68-80. Præsentation af Nordisk Koralbog, Wilh.Hansen, Kbh 1961 og af Tillägg till den svenska koralboken, Stockholm 1963.

U. Schrøder: Varnæssalmebogen 250 år. I Sønderjysk månedsskrift, årg. 1967, s.201-03.

E.N. Svendsen: Kingos Salmebog. En studie over dens forhistorie. I KS 1967, s.343-375. Kingos salmebogsarbejde 1689 blev ikke forkastet af saglige grunde, men p.g.a. hofintriger.

S. Sørensen: En håndskreven koralbog fra ca. 1860. I Festskrift til Jens Peter Larsen, 1972, s.369-390. Tysk resumé.

H. Vilstrup: Den sønderjydske indsats for dansk salmedigtning. I DkÅ 1961f, s. 66-80. Anmeldelse af Hejselbjerg Paulsens disp.

IV. Salmehistorie.

K.L. Aastrup: Hvad sang I om - og hvordan sang I om det? I Kristeligt Dagblad, 18. april 1970. Kritiske overvejelser over salmerne i dansk Indre Missions tre salmebøger.

K.L. Aastrup: Luthers salmer. I Præsteforeningens Blad, årg.59, 1969, s.217-228.

A. Arnholtz: Brorsons sangkunst. I Svane-Sangens tohundredår. Århus 1965, 64 s. og 4 titelbl i faksimile. Tillæg med 11 sange og noder.

A. Arnholtz: Den sapfiske strofe i Danmark. I Vers og sang 1971 s.15-96. Genoptryk fra 1946.

H. Brix: Tonen fra Himlen. Billeder af den kristelige lyrik. 2. udg. (1.udg. 1912), Gyldendal, Kbh 1964.

H. Bruun: Den middelalderlige Dagvise. I Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning. Udgivet af Det filologisk-historiske Samfund nr.257, Gads Forlag, Kbh 1965, 95 s. Med tillæg og 8 fotos af kilderne til dagvisen Den signede Dag.

E. Dal: Text af Brorson, Melodi af Laub. Om de Brorsonsalmer, som har Laubmelodier. I DkÅ 1971, s.27-44.

E. Dal: Mellem Sthen og Kingo. Salmer i Den danske Salmebog, som er fremkommet i danske salmebøger ca. 1600-1680. I DkÅ 1967f, s.28-50. Om salmernes tidligere og nuværende form. Skelnen mellem tiden før og efter 1640.

L.B. Davidsen: Melodistoffet i Arrebos psalter. I DkÅ 1963f, s.22-31.

S. Einarsson: En islandsk salmedikter og hans verk. I Kirkens Verden 1969, s. 20-32. Om den islandske digter Hallgrimur Pétursson (1614-1674).

S. Fabritius de Tengnagel: "Blomstre som en rosengård". Om at synge en salme på en anden måde. I HM 1972 nr.6, s.3-9. Mimisk illustration af denne salme i dramatisk kirkespil.

H.J. Falk: Aastrup som salmedigter. I Fyns Stiftsbog 1969, s.26-34.

H. Glahn: Salmemelodien i dansk tradition. I Salmen som lovsang og litteratur I, 1972, s.191-234.

H. Glahn: Om melodierne til "Alt står i Guds Faderhånd". I DkÅ 1971,s.63-74.

P. Hahn-Thomsen: En passionssalme. Oversættelse - gendigtning - inspiration. I Catholica årg. 23, 1966, s.127-131. Om salmen Salve mundi salutare.

P. Hamburger: Den danske vægtermelodis historie. I DkÅ 1972, s.104-115.

J.P. Jacobsen: Mogens Pedersen. I DkÅ 1961f, s.106-117. Af de danske musikere ved Christian IV's hof var Mogens Pedersen (ca.1583-1623) en af de betydeligste. Som elev af Giovanni Gabrieli har han skabt madrigaler af stor kunstnerisk værdi.

T. Borup Jensen: Analyser af salmer af Paul Speratus, Hans Christensen Sthen, Thomas Kingo, H.A.Brorson, N.F.S. Grundtvig, B.S.Ingemann. I Salmen som lovsang og litteratur II, Kbh 1972.

J. Kibeck Jepsen, U. Schrøder og J. Lyster: Skaldede Lykke. En undersøgelse af visen Calva Fortuna og dens forfatter. I HM 1972 nr.5, s. 3-19 og nr.7, s.22-29. Om lykkehjuls- og fortunamotivet i en dansk åndelig 1600-tals vise.

J.P. Larsen: Et notationsproblem i Hans Thomissøns Psalmebog 1569. I Natalicia musicologica Knud Jeppesen septuagenario collegis oblata, Hafniae 1962, s.131-142.

J.P.Larsen: Omkring tilblivelsen af en "Brorson-melodi" - tradition. I Festskrift til O. Gurvin, Oslo 1968, s.98-108. Om melodien til Op I kristne ruster eder.

J. Lyster: T.Borup Jensen & K.E. Bugge: Salmen som lovsang og litteratur 1972. Kritisk anmeldelse. I HM 1972, s.33-44.

J. Lyster: Niels Bredals salmer. I HM 1972, nr.3, s.8-20. Analyse af Niels Bredals bordbønner fra 1568, I Jesu Naffn gaa wi til bord og I Jesu Naffn saa haffuer wi edt. Bredal har også leveret den ældste danske oversættelse af J. Mathesius' Nu schlaff, mein liebes Kindelein.

H. Magle: Matthias Claudius i vers og prosa, Rasmus Fischers forlag, 1971, 75 s. Udvalg af Der Wandsbecker Bote i dansk oversættelse.

A. Malling: Hvi tratzer du? Hans Thomissøns gendigtning af Ps.52. I HM 1972 nr.5, s.20f.

K. Mogensen: Paul Gerhardts forsynstro. I DTT 1969, s.118-134. Forsynstroen hos P.G. er identisk med Johann Arndts, men betones stærkere, ja, er blevet grundmotiv og ikke kun del af et sluttet system. Den lutherske retfærdiggørelseslære er trængt i baggrunden.

D. Monrad Møller, F. Viderø, H. Vilstrup, E.Rosenkilde Larsen: Det danske Antifonale I. Ugens Tidebønner. Engstrøm & Sødring, Kbh 1971, 314 s. Indeholder primært det gregorianske melodistof til Dansk Tidebog.

D. Monrad Møller, F. Viderø, H.Vilstrup, E.Rosenkilde Larsen: Dansk Tidebog "Den danske Tidegærd". Frimodts Forlag, Fredericia 1971, 525 s. Indeholder alle Davids psalmer, lovsange fra GT og NT, hymner fra ældre og nyere tid, tekstlæsninger og bøn-

ner til hele ugen og ordnet efter kirkeåret. Den hidtil største samling oversættelser (især af H.Vilstrup) af klassiske latinske hymner til et nord. sprog.

P. Otzen: Salmehistoriske antegnelser. I DTT 1969, s.81-87. Om oversættelsen af Erhalt uns Herr bei deinem Wort. Endv. om H.Dahns Salmehåndbog, supplerende bemærkninger hertil.

P. Otzen: Dansk salmehistorie. Supplerende og kritiske bemærkninger til Anders Mallings 5 binds salmelexikon. I DTT 1967, s.26-45.

H. Hejselbjerg Paulsen: Nogle danske salmer på tysk ved Johannes Lorentzen. I HS 1969, s.86-94.

H. Hejselbjerg Paulsen: Nogle danske salmer på tysk ved Johannes Tiedje. I HS 1970, s.89-94. Den tyske censur af den danske salmebog fremkaldte i Nordslesvig oversættelser af Brorson og Oehlenschläger.

H. Hejselbjerg Paulsen: Nogle danske salmer på tysk ved Carl Emil von Lützow. I HS 1971, s.83-91. Thomas Kingos passionssalmer oversat til tysk i Prodromus oder Vortrab, Gotha 1715.

G. Pedersen: Dansk Kirkesang og den liturgiske udvikling. I DkÅ 1972, s.53-75.

M.H. Petersen: Kingosangen i folkelig dansk tradition. I DkÅ 1965f, s.25-42. Tekst- og melodistof i Kingos salmebog og graduale 1699 og dets liv særlig i de jyske menigheder.

P. Poulsen: I ro og mag. Lohses Forlag, Kbh 1970, 124 s. 12 populære radioforedrag om salmer og digtere.

N. Schiørring: Flerstemmighed i dansk middelalder. I Festskrift til Jens Peter Larsen 1972, s.11-27. Engelsk resumé.

N. Schiørring: Notater til et par Petter Dass-melodier. I Festskrift til O. Gurvin, Oslo 1968, s.134-143.

N. Schiørring: Ambrosius Lobwasser i Danmark. Tidlige nodetryk efter Der Psalter Davids. I Fund og Forskning, Kbh 1963, s.53-59. Engelsk resumé s.165. Bemærkelsesværdigt tidligt optræder Lobwassers salmer i Danmark, således melodien til Ps.140 allerede 1576 (firstemmigt) og melodistemmen til Ps.138 i 1586, melodien til Ps.42 i 1613 og en meget afvigende form af melodien til Ps.89 i 1612.

T. Schousboe: Barn af huset - ? Nogle tanker og problemer omkring et utrykt forord til Carl Nielsens "Salmer og Aandelige Sange". I DkÅ 1971, s.75-91 og Festskrift til Povl Hamburger, Kbh 1971,s.72ff.

J. Schultz/ H. Glahn: To salmer om "Guds underlige veje". I DkÅ 1961f, s.39 -65. De to salmer O Gud, fornuften fatter ej og Sorrig og glæde de vandre til hobe. H.Glahn skriver om melodierne s. 58-65.

J. Schultz: K.L. Aastrup:"Herrens kirke er på jord". En salmefortolkning på grundlag af genrekarakteristik. I Danske studier 1972, s. 75-86 og i Præsteforeningens blad 1972, s.513-520.

J. Schultz: Med munden fuld af jord. I DkÅ 1965f, s.70-84. Om K.L. Aastrups salmer.

J. Schultz: Luther som salmedigter. I Vtb 1968, s.58-65.

J. Simonsen: Thomas Kingo. Hofpoet og salmedigter. Frimodts Forlag, Kbh 1970. 208 s. Biografi.

S. Sørensen: Dansk kirkesang i går og i dag. I DkÅ 1963f, s.6-21. Om Thomas Laubs betydning.

S. Sørensen: Hvem har skrevet den romantiske melodi til "Herren han har besøgt sit folk"? I DkÅ 1972, s.116-121. En nyopdaget håndskrevet koralbog peger på C.Balle (1850) som komponisten.

C. Thodberg: K.L. Aastrup. I Salmen som lovsang og litteratur II, 1972, s.188 -200. Forkyndelsen i to K.L. Aastrup salmer: Guds egen kære Søn og Eet vidste han om vejen frem.

C. Thodberg: Fra Koumoulás til K.L. Aastrup. I Kirkens Verden 1970, s.215-224. Koumoulás hymne (fra 8.årh) over Joh.5,1-15 i K.L. Aastrups oversættelse: Bethesda-søjlernes buegange.

C. Thodberg: Mine gerningers sump. Kontakion af Romanós. I Under Guds Ord, nr.197, Skive 1972, 4 s. Oversættelse af Romanós' Kontakion (6.årh) over Matth.26,6-13.

K. Wedin: Komponisten til "Dejlig er den himmel blå". Omkring nogle optegnelser af A.P. Berggreen vedrørende Vartov-sangen. I DkÅ 1965f, s.43-69.

H. Vilstrup: En bøn for gamle folk, og om den kristelige kirkes alderdom. I DkÅ 1963f, s.32-40. En dobbeltsalme af Thomas Knudsen Hygom 1569.

M. Wöldike: Erindringer om Laub og Carl Nielsen. I DkÅ 1967f, s.11-27.

V. Grundtvigiana.

A. Arnholtz: Grundtvigs salmer og deres melodier. I Vers og sang, Akademisk Forlag, Kbh 1971, s.108-139. Genoptrykt afhandling fra 1952.

L.L. Albertsen: Grundtvig oversat til tysk salmetradition. Principielle betragtninger i anledning af dr. Görnandts gendigtninger. I GS 1970, s.33-46. Tysk resumé.

N. Egebak: De levendes Land. En fortolkning. I GS 1970, s.67-77.

N. Egebak: Om at tilskrive sig Troens rare klenodie. I GS 1971, s.90-97. Analyse af Hil dig, Frelser og Forsoner.

W. Görnandt: Grundtvig als Kirchenliederdichter in lutherischer und ökumenischer Sicht (Grundtvig auf Deutsch). 2.udvidet oplag, Helsingør 1969. 80 s.

U. Hansen: Grundtvigs salmedigtning. Dens historie og Indhold, bd.III, 1851-1872. Det danske Forlag, Kbh 1966. 354 s.

G. Harbsmeier: Wer ist der Mensch? Grundtvigs Beitrag zur humanen Existenz. Göttingen 1972, 245 s. Grundtvigs tankeverden skildret ved bl.a. salmeeksempler (i oversættelser ved W.Görnandt, G. Harbsmeier og J. Kristensen).

T. Borup Jensen: En omstridt Grundtvigsalme og dens forstadier. I GS 1970, s.56-66. Om O Christelighed!

J. Kristensen: Grundtvigsalmer på tysk. I HM 1971, nr.2, s.3-7. Med to nyoversatte eksempler: Bringe dem Herrn dein Lob, meine Seele og Nehmt das schwarze Kreuz vom Grabe.

W. Michelsen: Hil dig, Frelser og Forsoner. Et Nærlæsningsforsøg. I GS 1970, s.51-57.

N. Petersen: Nåden i Grundtvigs salmer. I Præsteforeningens Blad 1970, s.33-37 og 56-60.

K. Rønne: Kirke-Klokken. Dansk Kirke-Tidende, 19. oktober 1845. I GS 1970, s.49-55.

J. Sørensen: Grundtvig og ældre dansk salmedigtning. I GS 1964, s.47-69.

J. Sørensen: Grundtvig og Brorson. I GS 1966, s.39-67.

C. Thodberg: Op til Guds hus vi gå. I Under Guds Ord nr.181, Skive 1969, 4 s.

C. Thodberg: "Alt står i Guds Faderhånd" og "Op til Guds hus vi gå". Belyst ud fra forholdet mellem Grundtvigs prædikener og hans salmer i sommeren 1856. I DkÅ 1971, s.45-62.

C. Thodberg: En glemt dimension i Grundtvigs salmer - bundetheden til dåbsritualet. Kbh 1969, 128 s. Grundtvigs dåbssalmer hviler på Balles dåbsformular 1783 og illustrerer dennes enkelte led.

C. Thodberg: "De levendes land" og prædikenerne sommeren 1824. Prædiken og salme hos Grundtvig. I DkÅ 1972, s.122-155.

C. Thodberg: Årsskiftet 1839-40 og salmen "Vor Herre! til dig maa jeg tye. I DkÅ 1972, s.156-171.

P. Warming: Bibelske sange i nutidsrytmer. Vilhelm Hansen, Kbh 1972, 28 s. 11 Grundtvig-sange med melodier af Per Warming.

VI. Alment. Principielle betragtninger.

K.L. Aastrup: At svare evangeliet med lovsang. Salmedigtningens situation i vor tid. I Almanak. Nutid og fortid i ord og billeder, årg. 1, 1966, nr.2, s.45-49.

K.L. Aastrup: Salme og sprog. I Fyns Stiftsbog 1969, s.9-25.

L.L. Albertsen: Skal moderne salmer være kunst? I DTT 1970, s.204-217.

K.E. Bugge: Salmer i undervisningen. Nogle fag-didaktiske overvejelser med særligt henblik på folkeskolen. I Salmen som lovsang og litteratur I, Gyldendal, Kbh 1972, s.235-262.

G. Gellerstam: Psalm och språklig Databehandling. Projektet Motiv och struktur i 1937 års svenska psalmbok. I HM 1972, nr.6, s.12-18.

M. Hansen: Betragtninger omkring begrebet "Moderne salmer". I HM 1972, nr.7, s.19-22.

J.I. Jensen: Musikalsk isolation og gudstjenstligt fællesskab i Thomas Laubs to tidlige skrifter. I DkÅ 1972, s.34-52.

T. Borup Jensen: Hvad er en salme? Forsøg på en genrebestemmelse. I Salmen som lovsang og litteratur I, Kbh 1972, s.9-62.

L. Kayser: Sakral og profan Musik. I Catholica 1971, s.137-141.

K. Mogensen, Johs.W.Jacobsen, G. Pedersen: Hvor rummelig kan folkekirkens gudstjeneste være overfor forskellige salmesangstyper? I HM 1972, nr.7, s.11-18. 3 diskussionsbidrag på den hymnologiske konference i Løgumkloster november 1972.

L.J. Nicolaisen: den litteraturvidenskabelige barokforskning og interpretationen af ortodoksiens salmedigtning. I DTT 1969, s.285-304. Litt.videnskabens resultater spiller en for stor rolle i hymnologien. Forudsætningen for at forstå baroksalmen er ikke den

latinske poetiske tradition; snarere lader den sig forklare ud fra udviklingen indenfor den lutherske teologi og fromhed.

E.A. Nielsen: "Den allerliffligste Musica". Teologi og æstetik i Hans Thomissøns Psalmebog 1569. I DkÅ 1971, s.12-26. Med udgangspunkt i Luthers og Thomissøns salmebogsfortaler foretages analyse af enkelte salmer.

P. Nielsen: Kirke og musikalsk modernisme. Et dogmatisk essay. I DkÅ 1967f, s.51-63. Om foreningen af nutidsmusikkens kunstneriske stræben med de kirkemusikalske idealer.

T. Schousboe: Gregoriansk sang på modersmål. Om mål og midler ved indstuderingsarbejdet. I Festskrift til Jens Peter Larsen, 1972, s. 401-414. Engelsk resumé.

J. Schultz: Gudstjeneste og salmevalg. I DkÅ 1963f, s.45-67.

J. Schultz: Om tolkning af gudstjenestens salmer. I DkÅ 1967f, s.73-90. I salmen taler troens stemme med sit stereotype sprog. Det er lidenskabeligt ritual.

T. Teirup: Om profan contra kirkelig musik. I Catholica 1969, s.45-47.

T. Villarsen: Salmeregistranten præsenteres! I HM 1972, nr.4, s.5-9.

"Ingemanniana" ved pastor Niels Lund

I "Tonen fra Himlen" (udgaven 1964 side 93) har Hans Brix gjort en opdagelse. Det er i omtalen af "Dejlig er jorden", hvor han finder, at digteren har foretaget en ombytning af ordene i englesangen for at udtrykke sit syn på den lykkelige kristenverden: "Englene siger i Evangeliet til hyrderne: "Eder er i dag en frelser født". Men Ingemann lader dem synge: "Os er en evig Frelser fød"."Os, det vil sige mennesker og engle. Ordene lyder fra sjæl til sjæl, de danner til sammen een verden af gode, fromme ånder, der samles om Herren i taknemlighed og glæde".

Malling nævner Hans Brix' opdagelse, men sætter spørgsmålstegn ved om det nu også er Ingemanns mening, at "os" skal betyde både engle og mennesker (Bind I side 141). Han foreslår, at det famøse "os" kan være fremkommen blot af rytmiske grunde. "Eder" havde ikke passet så godt i metrikken.

Men prøv nu lige at se på salmen:

Den taler om sjælenes glade pilgrimssang, som aldrig skal forstumme. Englene gav tonen an, da de sang for markens hyrder julenat: "Eder er idag en Frelser født". "Men derefter går sangen vidre fra slægt til slægt og fra sjæl til sjæl, og så lyder den naturligvis: "Os er en evig Frelser fød!" Altså os er

ganske simpelt mennesker, som selv har taget imod frelsesbudskabet og bringer det vidre.

N.L.

Møder og foredrag

KIRKESKOLE I MARIENDALS KIRKE, Frederiksberg:

"Digtere bag salmebog".

Torsdag den 23. januar kl.19^{30}: Ingemann v/ pastor Johs. Bundgaard.

Torsdag den 2o. februar " " : "Om at skrive salmer" v/ salmedigteren, domprovst K.L. Aastrup.

Torsdag den 2o. marts " " : "Nutidens salmer - og fremtidens?" v/ pastor Mogens Hansen.

Tirsdag den 18. februar " " : Aastrup-aften v/stud.theol. Tove Villarsen.

ØSTSJÆLLANDS SALMEAKTIVITETER:

Onsdag den 5. februar kl.19^{30}: Nye og gamle salmer. Debatoplæg v/ fru Gerda Vind, Spjellerup og pastor Jens Højgaard, Enderslev. Menighedshuset, Dalby pr. Haslev.

Tirsdag den 25. februar kl.19^{30}: Salmesangsaften i Tureby Kirke pr.Haslev. Hans Christensen Sthen v/ pastor Jens Lyster.

Onsdag den 12. marts kl.19^{30}: Den provokerende salme - om salmen som våben i den kristne kirke. Foredrag v/ pastor Jens Lyster i Karise-Alslev foredragsforening, Karise Højskole.

KORTOMTALER AF NYE PUBLIKATIONER.

Det kgl. Vajsenhus' Forlag har netop udsendt to indbydende hæfter med bibelske børnesalmer (med klavernoder) á 18 kr: "Se hvad jeg har fundet!" og "Men kejser'n vidste ikke spor", begge med tekster af Britt G. Hallqvist og melodier af Bertil Hallin. På dansk ved hhv. Birgit Michelsen og Dorte Roager Larsen. Redaktion Mogens Hansen.

Jul og Påske. 8 nye salmer. Tekster: H.Blauenfeldt, E.Bock, E.Holmen, Johs. Kirkegaard. Musik Evan-Th.Vestergaard. Aalborgkirkernes studiegruppe for forsøgsgudstjenester 1974.

Salmer på dansk og tysk. Uddrag af Den danske Salmebog med tilsvarende tyske vers til brug ved særlige lejligheder. Udgivet af danske præster i Sydslesvig, 1974.

Salmer og sange fra vor tid. Løgumklostersangbogen, 2.udgave. Udgivet af Løgumkloster Højskole, 1974.

Redaktionelt

Husk at betale kontingent for 1975.

Med dette nr. af HM følger giroindbetalingskort for året 1975. Kun 25 kr. koster det at abonnere på en hel årgang af Salmehistorisk Selskabs tidsskrift. Og så er man samtidig medlem af selskabet! Hvilke andre salmehistoriske selskaber kan udgive et så fyldigt og alsidigt kvartalsskrift for 25 kr.?

I år fik De over 2oo sider for 25 kr., og næste årgang, der sikkert ikke bliver mindre læseværdig, koster stadig det samme: 25 kr. Vi spår, at 1975 bliver et godt salmeår. Dels har vi allerede modtaget tilsagn om bidrag fra mange anerkendte salmister. Dels er 1975 jo et salmehistorisk jubilæumsår, idet vi fejrer 4oo-året for den danske 1575-salmebog. Hvad er det for en?, spørger De nysgerrigt. Svaret vil De kunne læse Dem til efter at have betalt 25 kr. på vedlagte girokort. Og vi beder Dem venligst: gerne så snart som muligt. Vort budget er følsomt, så vi vil nødig ofre unødig porto på rykkerbreve.

Genoptryk af 1.årgang.

Det er blevet stillet senere tilkomne abonnenter i udsigt, at 1.årgang af HM skulle blive genoptrykt. Til alle dem, der har indbetalt 16 kr. for 1.årgang og som undrer sig over, hvor den bliver af - den var jo lovet til engang i foråret 1974 - kan vi svare, at vi naturligvis står ved løftet. Den skal nok blive genoptrykt,tvivl ikke om det! Men en fortravlet redaktion beder Dem om langmodighed. Foråret gik hurtigere end vi havde anet. Og sommeren, ja, den sommer var den korteste i mands minde, er der mange indsigtsfulde folk som siger. Og da indsigtsfuldhed er så at sige standardudstyret hos HM's læsere og den egenskab, som vi i redaktionen forudsætter og utrætteligt spiller op til, regner vi ganske sikkert med Deres forståelse for, at på sådan kort en tid kan selv de bedste redaktioner - til hvilke vi måske ikke engang hører - ikke nå et norske malårs arbejde. For slet ikke at tale om det overarbejde, som et genoptryk kræver. Ikke desto mindre kan vi oplyse, at genoptrykningen er i fuld gang, og vi håber, at vi tidligt i det nye år kan tilsende Dem, hvad De har s a v n e t .

J.L.

glædelig jul

godt nytår

HYMNOLOGISKE MEDDELELSER ÅRGANG 1974

Indholdsoversigt

ARTIKLER

side

Albertsen, Leif Ludwig: Den engagerede lyriks længsel efter skønhed. 37- 39

Andersen, Niels Knud: Danske salmer i Den svenska Psalmboken
Svenske salmer i Den danske Salmebog. 39- 46
" : MALLING. 88- 91

Brahm, Erling: Om dåben i nogle Brorson- og Grundtvigsalmer. 81- 88

Byskov, Martha: Kirkekammer - Gæstekammer. 51- 52

Grubb, Johs.: Ejer-paaskrifter i gamle salmebøger. 53- 54

Hansen, Mogens: Et svar fra kustoden i Salmemuseet. 1o3-1o4

Krarup, Hans: SAMFUNDET DANSK KIRKESANGS sommerkursus 1974. 147-148

Lund, Niels: "Ingemanniana". 198

Lyster, Anne & Jens: Dansk Salmebibliografi 1961-1972. 188-198
Lyster, Jens: Kustoden i salmemuseet eller Angsten for det tomme rum. 48- 51
" : Vajsenhusets kontaktudvalg arbejder. 52- 53
" : Salmebogen i runer. 54- 56
" : Selskabet Dansk Tidegærd. 56- 57
" : Harald Vilstrup in memoriam. 63- 64
" : En liten Psalmbok - en svensk 16oo-talstradition. 157-18o

Nisser, Per Oluf: Psalmer och visor - förslag till tillägg
till Den svenska psalmboken. 131-14o

Petersen, Johs.: "Forhærdede tidselgemytter". 46- 48

Schiøler, Gudmund: Harald Vilstrup in memoriam. 59- 63

Schrøder, Urban: To ubemærkede oversættelser af en Johann-Scheffler-
salme. 31- 37
" : Hvordan et salmevers o g s a a kan anvendes. 92- 93

Thodberg, Christian: Om Grundtvigs salme "Herre hvor skal vi gå hen". 18- 3o

Thomsen, Niels: Til tolkning af DDS. 575 vers 3. 1o4-1o5

Villarsen, Tove: DDS 233 - og Vedel! 1o5-1o8
14o-141

Vilstrup, Harald: Efraim Syreren. 64- 65

Wentz, Hilmer: Dansk psalm i svensk lågkyrklig, ungkyrklig och
frikyrklig fromhet. 117-131

Aastrup, K.L.: Om at skrive salmer. 7- 18

NYE SALMER

Andersen, Aksel: mel. til Lad de små børn komme. 1
" : mel. til Fra nadverbordet går vor vej
(mel.efter John Dowland). 1

Andersen, Erling: mel. til Lille Guds barn, hvad skader dig. 1o9

Asmund, Johs.: Guds Søn har sagt hvor VEJEN går 3
(mel.: Ulrich Teuber). 11o-111

Bundgaard, Johs.: Frihed gives, hver oplives. 4

Elmelund, H.: Korsets træ det høje. 114

side

Hall, Henning: Af verdensrummets kolde dyb. 112
" : Flå, storm, blot træets blade ned. 113
" : For hyrder stod i stråleskær (Luther 1543). 155

Hansen, Leif Bork: En farisæer kom. 3

Katballe, Peter H.: Jeg er for lille til at gå (mel.: Peter H. Katballe; harm.: Villiam H. Hansen). 115

Larsen, Dorte Roager: Gud vil du hjælpe mig. 5
" : Jesus alene i ørknen gik rundt. 5
" : Maria har et lille barn. 116
" : Du lille bløde unge (mel.: Niels Roager Larsen; sats: Axel Madsen). 149

Lund, Niels: Kom, Herre Jesus (mel.: Axel Madsen). 154

Madsen, Axel: mel. til Op til Guds hus vi gå. 11o

Michaelsen, Jørgen: Frygtløst sidder mørkets fugle (mel.: Evan-Th. Vestergaard). 2

Olesen, Elith: Hver ting, som Gud har skabt på jord (Frans af Assissis solsang; W.H.Draper ca.1913. mel.: Köln 1623 - Würzburg 1649; sats: Axel Madsen). 15o-151
" : Himlenes Herre og lysenes Fader (mel.: Axel Madsen). 152-153
" : Ske dig al ære (Edm.Budry 1884; mel.: G.F. Händel). 156

Vilstrup, Harald: Efraimske motiver i fri gendigtning. 66- 8o

Aastrup, K.L.: Du gav os efter dit behag. 6

ANMELDELSER

The Church Hymnary. 3.udg. 1973. ved Alfred Schøning. 141-143

Finn Evald: Bibelske salmer. ved Ulrich Teuber. 186-187

Henning Hall: Troens sangvers, 1974. ved Jens Lyster. 145-147

To nye koralbøger. Den danske koralbog, 2.udg. og Koralhefte til Salmer 1973. ved Aksel Andersen. 94- 98

Dorte Roager Larsen: Børne- og ungdomssalmer. ved Kaj Mogensen. 143-145

Salmer 1973. Liturgikommisjonens prøvehefte. ved Jørgen Schultz. 99-1o3

Alfred Schøning: Engelske salmer 1971. ved Niels Knud Andersen. 181-185

REDAKTIONELT

Redaktionelt, ved Jens Lyster. 58; 2oo

KORTE INDLÆG

Efterlysning, ved Jens Lyster. 57- 58
To spørgsmål fra Johs. Holsting. 58

MØDER OG FOREDRAG

Mariendals Kirkeskole. 199
Salmeaften i Dalby. 199

FORSIDE: Susanne Fabritius de Tengnagel.
VIGNET: Peter Kannik Christensen

Salmehistorisk Selskabs bestyrelse, Hymnologiske Meddelelsers redaktion og støttekreds, se omslagets inderside.

Hymnologiske Meddelelser udkommer i 1974 i 4 numre á 4o-5o sider.

Abonnement: tegnes ved indsendelse af 25 kr. til:

giro nr. 2o 11 19
Salmehistorisk Selskab,
Sekretæren,
Tartinisvej 12 2 th.,
245o SV.

Salmehistorisk Selskabs bestyrelse:

Sognepræst Jens Lyster (formand)
Professor, dr.theol. Niels Knud Andersen (næstformand)
Stud.theol. Tove Villarsen (sekretær).

Hymnologiske Meddelelsers redaktion:

Ansv.red., sognepræst Jens Lyster.
Sønder Dalby Præstegård. 469o Haslev. Tlf: (o3) 69 8o 17.

Professor, dr.theol. Niels Knud Andersen.
Engvej 31, 296o Rungsted Kyst. Tlf: (o1) 86 37 72.

Stud.theol. Tove Villarsen.
Træffes torsdag kl.15-16, Institut for dansk Kirkehistorie,
Købmagergade 46,2., lokale 438. Tlf: (o1) 13 45 7o, lok.323.
Privat: Tartinisvej 12,2.th. 245o Kbhvn.SV.
Tlf: (o1) 46 59 96.

Stud.theol. Susanne Fabritius de Tengnagel.
Mimersgade 62, 1.th. 22oo Kbhvn.N. Tlf: (o1) ÆG 97 75.

Stud.mag. Birgitte Fabritius de Tengnagel.
Fuglebakkevej 44,1., 2ooo Kbhvn.F. Tlf: (o1) 1o 2o 61.

Hymnologiske Meddelelsers støttekreds:

Professor Aksel Andersen
Provst, teol.dr. Allan Arvastson
Universitetslektor, mag.art. Skirne Helg Bruland
Pastor Helge Dahn
Domprovst Richard Fangel
Biskop Johs.W. Jacobsen
Professor, dr.phil. Jens Peter Larsen
Pastor Anders Malling
Seminarieadjunkt, cand.theol. Kaj Mogensen
Pastor Jørgen Schultz
Pastor Erik Norman Svendsen
Professor, dr.phil. Christian Thodberg